

UNAPREĐENJE SISTEMA ZAŠTITE
DJECE U POKRETU
U BOSNI I HERCEGOVINI

„UNAPREĐENJE SISTEMA ZAŠTITE DJECE U POKRETU U BOSNI I HERCEGOVINI“

Izdavač

„Zdravo da ste“, Banja Luka

Autor

Nada Uletilović

Lektor

Igor Simanović

Štampa

„Atlantik“ bb

Tiraž

350

Save the Children je vodeća nezavisna organizacija za djecu u svijetu.

NAŠA VIZIJA je svijet u kojem svako dijete ostvaruje pravo na život, zaštitu, razvoj i učešće.

NAŠA MISIJA je da podstičemo pozitivne pomake u načinu na koji se svijet odnosi prema djeci i da postizemo trenutne i trajne pomake u njihovim životima.

© **Save the Children 2014**

Ova publikacija je proizvedena u okviru projekta „Zaštita djece u pokretu u regiji sjeverozapadnog Balkana“.

Ovaj dokument je pripremljen uz pomoć Save the Children. Stavovi autora izraženi u ovoj publikaciji ne moraju odražavati stavove organizacije Save the Children.

nwb.savethechildren.net

UNAPREĐENJE SISTEMA ZAŠTITE
DJECE U POKRETU
U BOSNI I HERCEGOVINI

BANJA LUKA 2014

SADRŽAJ

UVOD	6
1. SVRHA ANALIZE	7
2. DEFINICIJA DJECE U POKRETU	7
2.1. Djeca koja rade i/ili žive na ulici	8
2.2. Djeca žrtve trgovine ljudima	8
2.3. Djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite	9
2.4. Djeca tražioci azila	9
2.5. Djeca neregularni migranti	9
2.6. Djeca povratnici po osnovu sporazuma o readmisiji	9
3. OPŠTE INFORMACIJE O DJECI U POKRETU U BIH	10
3.1. Zakonska osnova	10
3.2. Ostvarivanje prava u praksi	11
4. ZAŠTITA DJECE U POKRETU	13
5. POSTOJEĆI SERVISI U USLUGE	15
5.1. Djeca koja rade i/ili žive na ulici	15
5.1.1. Nadležnosti i odgovornosti	15
5.1.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece koja rade i/ili žive na ulici	16
5.1.3. Šta se u postojećem sistemu usluga može poboljšati?	24
5.1.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni organizatori i nosioci tih aktivnosti?	26
5.2. Djeca žrtve trgovine ljudima	31
5.2.1. Nadležnosti i odgovornosti	31
5.2.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece žrtava trgovine ljudima	32
5.2.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?	43
5.2.4. Koji su servisi i usluge koji nedostaju i ko su potencijalni organizatori istih?	43
5.3. Djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite	44
5.3.1. Nadležnosti i odgovornosti	44
5.3.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece koja uživaju status međunarodne pravne zaštite	45
5.3.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?	46
5.3.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni nosioci tih usluga?	46

5.4. Djeca tražioci azila	47
5.4.1. Nadležnosti i odgovornosti	47
5.4.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece koja traže azil u Bosni i Hercegovini	48
5.4.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?	50
5.5. Djeca ilegalni migranti	52
5.5.1. Nadležnosti i odgovornosti	52
5.5.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece neregularnih migranata	53
5.5.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?	55
5.5.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni organizatori?	55
5.6. Djeca sa statusom povratnika po sporazumu o readmisiji	56
5.6.1. Nadležnosti i odgovornosti	56
5.6.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji	57
5.6.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?	59
5.6.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni nosioci tih usluga?	59
UMJESTO ZAKLJUČKA	61

Djeca u pokretu u BiH su posebno ranjiva grupa djece. O fenomenu djece u pokretu, obimu ove pojave, rizicima kojim su ova djeca izložena, malo se zna i u profesionalnim krugovima, da ne govorimo o široj javnosti. Da bi se izmijenio odnos prema ovoj ranjivoj grupi djece, organizacija Save the Children za sjeverozapadni Balkan (u daljem tekstu Save the Children), inicirala je istraživanje, kako bi dobila potpuniju sliku o položaju djece u pokretu u regiji. Na taj način dobijen je uvid u ovu problematiku, od važećih zakonskih rješenja, sistema podrške, odgovornih institucija, ustanova i organizacija civilnog društva, do stanja na terenu i stepena uvažavanja ljudskih prava i prava djeteta. Istraživanja su urađena u Srbiji, Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini i rezultati za sve tri zemlje su publikovani. Rezultati ovih istraživanja su usmjereni na poboljšanje sistema zaštite djece, koja se po bilo kojoj osnovi nađu u pokretu. U 2013. godini Udruženje građana „Zdravo da ste“ je uradilo izvještaj o položaju djece u migracijama u Bosni i Hercegovini, pod nazivom „Hoću da budem kao druga djeca“. Istraživanjem, koje je provedeno za potrebe ovog izvještaja, identifikovani su, kako kapaciteti, tako i nedostaci u sistemu zaštite djece u pokretu u BiH. Ovaj izvještaj je bio osnova za detaljniju nezavisnu i objektivnu analizu nedostataka u oblasti postojećih servisa i programa podrške za djecu u pokretu i prijedloga za njihovo unapređenje, kao i prijedloga za uspostavu novih oblika usluga i servisa za djecu u pokretu, zasnovanih na pravima djeteta.

Ova analiza je namijenjena profesionalcima u vladinom i nevladinom sektoru, kako bi dalje zajedno radili na unapređenju i razvijanju servisa i programa po mjeri djece u pokretu.

1. SVRHA ANALIZE

Svrha ove analize je da, u odnosu na trenutni položaj djece u pokretu u Bosni i Hercegovini, odgovori na nekoliko pitanja:

- Koje su nadležne institucije i ustanove za pojedine grupe djece u pokretu?
- Koji su postojeći servisi i programi zaštite i podrške djeci u pokretu?
- Kakav je kvalitet usluga koje djeca u pokretu trenutno mogu dobiti?
- Šta se u postojećem sistemu usluga može poboljšati?
- Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni organizatori i nosioci tih aktivnosti?

2. DEFINICIJA DJECE U POKRETU

Po definiciji Save the Children, djeca u pokretu su djeca koja „iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju pokret čini potencijalno izloženom rizicima od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja”.

Pojam djece u pokretu obuhvata različite kategorije djece, kao što su:

- djeca izbjeglice,
- djeca interno raseljena usljed prirodnih katastrofa ili oružanih sukoba,
- djeca tražioci azila,
- djeca migranti u potrazi za boljim uslovima života,
- iregularni migranti,
- djeca žrtve trgovine ljudima,
- djeca koja su uključena u rad i/ili život na ulici, i
- djeca povratnici po osnovu sporazuma o readmisiji.

Izveštaj koji je urađen za BiH o djeci u pokretu, kao i ova analiza, fokusirali su se na sljedeće grupe djece: djecu koja rade i/ili žive na ulici, djecu žrtve trgovine ljudima, djecu koja uživaju status međunarodne pravne zaštite, djecu tražioce azila, djecu neregularne migrante i djecu povratnike po osnovu sporazuma o readmisiji.

2.1. Djeca koja rade i/ili žive na ulici

UNICEF je još 1982. definisao pojam „djece ulice“, prema kojem su to ona djeca za koju je ulica, više nego vlastita porodica, postala pravi dom i koja se nalaze u situaciji da nisu zaštićena, nadgledana i da su bez savjeta odgovornih odraslih osoba.¹

Ipak, jedna od najčešće korištenih definicija je sljedeća: „Dijete ulice je bilo koji dječak ili djevojčica do 18 godina starosti za koga je ulica postala pretežni izvor prihoda i koja nisu adekvatno zaštićena ili nadzirana od strane odrasle zrele osobe.“²

Najčešći način na koji djeca koja rade na ulici dolaze do prihoda je prosjačenje. Međunarodna organizacija rada je 2004. godine definisala prosjačenje kao „niz aktivnosti kojima pojedinac traži novac od nepoznate osobe, a na osnovu svog siromaštva ili u potrazi za dobrotvornim donacijama pozivajući se na zdravstvene ili vjerske razloge. Prosjaci isto tako mogu prodavati manje predmete, kao što su krpe za čišćenje ili cvijeće, zauzvrat tražeći novac čiji iznos nije utemeljen vrijednošću predmeta koji se prodaje.“³

2.2. Djeca žrtve trgovine ljudima

Trgovina ljudima znači regrutovanje, transport, transfer, skrivanje ili prihvatanje osoba putem prijetnje ili upotrebom sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmanjivanja, zloupotrebe vlasti ili stanja ugroženosti, davanja ili primanja novca ili beneficija za dobijanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad nekom drugom osobom, u svrhu seksualnog iskorišćavanja, prisilnog rada ili usluga, ropstva ili njemu sličnog odnosa, služenja, odstranjivanja dijelova ljudskog tijela. Svaka osoba mlađa od 18 godina koja je zatečena u okolnostima opisanim u gornjoj odredbi smatra se žrtvom trgovine, bez obzira na način na koji je došlo do toga da ona postane predmet trgovine.⁴

1 The State of the World's children 2006, <http://www.unicef.org/sowc/>, 8. januar 2008.

2 Definiciju su kreirale „Inter-NGOs“ 1983. godine u Švajcarskoj. Izvor: http://www.unicef.org/evaldatabase/files/ZIM_01-805.pdf

3 Regionalni izvještaj o prosjačenju djece, Save the Children, 2011.

4 Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog kriminala, usvojen od Generalne skupštine UN-a, 2000. godine.

2.3. Djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite

Djeca izbjeglice su u bosanskohercegovačkom pravnom sistemu definisana kao djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite. Ona su, ili rođena u BiH, ili su izbjeglički status dobila po osnovu izbjegličkog statusa roditelja, ili su rođena u zemlji porijekla, ili zemlji uobičajenog boravka, a koja su sa roditeljima došla u BiH, te dobila status na osnovu roditelja, nosilaca zahtjeva. Ovoj djeci se priznaje i upisuje u matičnu knjigu rođenih državljanstvo roditelja, a na osnovu toga i u identifikacione dokumente koje izdaju nadležna ministarstva.

2.4. Djeca tražioci azila

Tražioci azila su strani državljani koji podnose zahtjev za azil o kojem nije donesena konačna odluka. Do okončanja azilantskog postupka tražioci azila su smješteni u azilantski centar, ili u privatni smještaj ukoliko ga mogu sami obezbijediti. Djeca tražioci azila bez pratnje⁵ smještaju se u azilantski centar, ali im se prethodno imenuju staratelji koje postavlja ovlašteni centar za socijalni rad i koji brinu o ostvarivanju svih njihovih prava sve dok borave u BiH.

2.5. Djeca neregularni migranti

Djeca neregularni migranti su djeca koja su sa roditeljima ili bez njihove pratnje ilegalno ušla u BiH. Po važećem zakonu, odrasloj osobi, strancu, će se do napuštanja BiH odrediti stavljanje pod nadzor ograničenjem kretanja na određeno područje ili mjesto, uz obavezu javljanja organizacionoj jedinici službe za strance, ili policiji, ili stavljanje pod nadzor smještajem u imigracioni centar.

2.6. Djeca povratnici po osnovu sporazuma o readmisiji

Djeca koja imaju status povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji su zajedno sa svojim roditeljima dobrovoljno ili prisilno vraćena iz neke od zemalja Evropske unije ili druge zemlje sa kojom BiH ima sporazum o readmisiji, a u kojoj nisu dobili azil. Porodice koje se po ovom osnovu vraćaju u zemlju, odlaze u svoja prvobitna mjesta

⁵ Djeca koja traže azil u BiH su najčešće u pratnji svojih roditelja, a vrlo rijetko bez pratnje.

stanovanja, a ukoliko nemaju uslova za to, mogu biti smještene do 30 dana u Readmisioni centar, dok ne riješe svoj položaj. U ovoj grupi su najčešće djeca Romi, koji sa svojim porodicama migriraju u razvijene zemlje u potrazi za boljim uslovima života i kada ne dobiju azil vraćaju se u Bosnu i Hercegovinu.

3. OPŠTE INFORMACIJE O DJECI U POKRETU U BIH

3.1. Zakonska osnova

Na osnovu istraživanja koje je provedeno u 2013. godini o položaju djece u pokretu, može se zaključiti da je Bosna i Hercegovina ratifikovala mnoge konvencije, protokole, smjernice, direktive i akcione planove koji predstavljaju međunarodne standarde za djecu u pokretu. Međutim, domaći zakoni nisu u potpunosti usklađeni sa njima.

- U krivičnim zakonima i na državnom, entitetskom i na nivou Brčko distrikta, dijete se ne tretira kao osoba mlađa od 18 godina, već osoba do 14 godina.
- Potrebno je harmonizovati krivično zakonodavstvo u BiH u pogledu krivičnih djela koja se odnose na trgovinu ljudima, posebno djece, kao i prisilnog i štetnog dječijeg rada u skladu sa međunarodnim standardima, a kako bi se obezbijedila jednakost građana pred zakonom.
- U porodičnim zakonima nisu definisane posebne vještine i znanja koja mora imati posebni staratelj u slučaju dodjeljivanja starateljstva nad djecom u pokretu, niti je ograničen broj štice-nika po jednom staratelju.
- Potrebno je osigurati primjenu entitetskih zakona o zdravstvenom osiguranju s ciljem osiguranja bezuslovne i besplatne zdravstvene zaštite za djecu u pokretu. U tom pravcu neohodne su izmjene i dopune kantonalnih odluka o maksimalnim iznosima neposrednog sudjelovanja osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava, s ciljem oslobađanja djece od plaćanja participacije.
- Djecu koja su žrtve trgovine ljudima i nasilja, štetnog rada i drugih oblika ekonomske eksploatacije, u federalnim i

kantonalnim zakonima u oblasti socijalne zaštite treba definisati kao posebne korisnike prava iz oblasti socijalne zaštite.

- Zakonima u oblasti osnovnog obrazovanja obezbijediti besplatno vanredno polaganje razreda osnovne škole za djecu u pokretu koja za to imaju potrebu, razvijati i podržavati edukativne programe podrške ovoj djeci s ciljem njihove pripreme, te ovu djecu izjednačiti sa pravima koja imaju redovni učenici u pogledu zdravstvenog osiguranja, besplatnih udžbenika, prevoza i sl.

3.2. Ostvarivanje prava u praksi

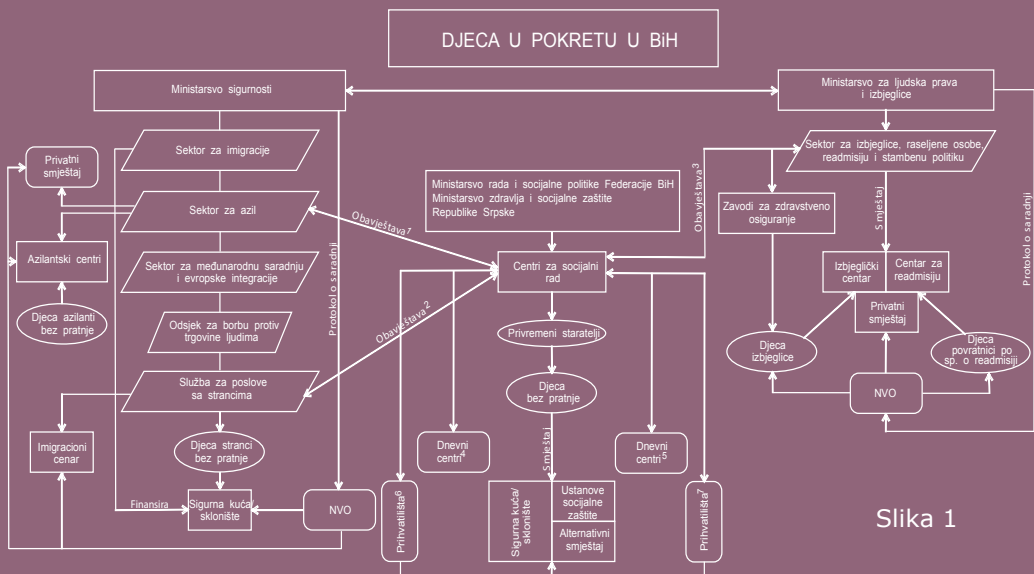
- Iz perspektive djece u pokretu, stanje u BiH je takvo da ona osjećaju diskriminaciju u odnosu na ostalu djecu, da se osjećaju socijalno isključenim i u procesu migracija i unutar usluga koje dobijaju. Djeca nemaju mogućnost da izraze svoje mišljenje koje se odnosi na odluke vezane za migracije, ni svojim roditeljima/starateljima, ni profesionalcima u sistemu usluga. Isti je slučaj i sa praktičnim rješenjima, koja se definišu kao odluke u najboljem interesu djeteta. Djeca u pokretu u BiH, bez obzira kojoj grupi pripadaju, imaju slične poglede na kvalitet podrške koju dobijaju. Po njima, nije dovoljno da imaju krov nad glavom, hranu, odjeću, udžbenike i sl. Njima trebaju druženje sa vršnjacima, igra, sportske i kulturne aktivnosti. Djeca koja koriste usluge nevladinih organizacija (djeca koja rade i/ili žive na ulici i djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite) imaju donekle bolju procjenu usluga koje im se nude, kroz podršku u učenju, sportske, kulturne i rekreativne aktivnosti i sl.
- Na fenomen djece u pokretu različite grupe profesionalaca različito gledaju. Najčešće se dešava da na ovu djecu svako gleda iz svog resora i da imaju ili malo ili nedovoljno informacija o drugim skupinama djece u pokretu.
- Veliki je problem što u zemlji ne postoje pouzdani i potpuni podaci o svim grupama djece u pokretu. Ministarstvo sigurnosti BiH ima najpotpuniju bazu podataka o djeci neregularnim migrantima, djeci žrtvama trgovine ljudima i tražiocima azila. U posljednje tri godine zabilježen je rast broja djece neregularnih migranata, čiji je broj porastao sa sedmoro djece u 2010. godini, na četrdeset i troje u 2012. godini. Po iskazima svih ispitanih, iako ne postoje brojni podaci, primijećen je rast broja djece koja rade i/ili žive na ulici i broja djece povratnika na osnovu sporazuma o readmisiji. Smanjen je broj djece stranaca žrtava trgovine ljudima, dok je broj djece tražilaca azila i broj djece

koja uživaju status međunarodne pravne zaštite ujednačen u prethodne tri godine.

- Uzroci koji dovode do migracija djece u BiH, bilo da se radi o spoljnim ili unutrašnjim migracijama su, zavisno od grupe do grupe, ugroženost dječjih života u zemljama pogođenim ratom, siromaštvo, diskriminacija, nebriga i zanemarivanje od strane roditelja, socijalna isključenost, disfunkcionalnost i nasilje u porodici, vaspitna zapuštenost, neinformisanost o rizicima migracija, bolesti zavisnosti roditelja, nizak stepen obrazovanja roditelja, osjećaj bespomoćnosti i besperspektivnosti. U toku putovanja, djeca su preživljavala strah od nepoznatog, strah od policije, živjela su sa osjećajem neizvjesnosti i nepovjerenja prema institucijama. Veliki broj djece je osjećao sram i krivicu zbog položaja u kojem su se našli.
- Jedan od zaključaka istraživanja iz prošle godine je da u BiH nedostaju odgovarajući servisi, usluge i programi, zasnovani na pravima i individualnim potrebama djece u pokretu.

4. ZAŠTITA DJECE U POKRETU

Iz priloženog šematskog prikaza nadležnosti i usluga za djecu u pokretu u Bosni i Hercegovini (Slika 1) lako je uočiti komplikovani i isprepleteni sistem nadležnosti.

Slika 1

Legenda:

1. Ako se radi o djetetu bez pratnje
2. Razmjenjuju informacije kada se radi o djetetu bez pratnje
3. Obavještava CSR o djeci izbjeglicama i djeci povratnicima po sporazumu o readmisiji koji su u privatnom smještaju i o djeci bez pratnje
4. Dnevni centri za djecu ulice kao dio usluga CSR
5. Dnevni centri za djecu ulice koje vode NVO kao projektne aktivnosti
6. Pridvatišta kao dio usluga CSR
7. Pridvatišta kao projektne aktivnosti NVO-a.

Složena struktura vlasti u BiH samo je jedan od faktora koji ometa ostvarenje dječjih prava i dovodi do kašnjenja u donošenju za djecu važnih odluka. Iako postojeći zakoni predviđaju široku lepezu dječjih prava, mnoga od njih se ne ostvaruju zbog nedostatka sredstava, loše raspodjele nadležnosti i manjka prave koordinacije između relevantnih aktera.

Rezultati istraživanja su pokazali da sva djeca u pokretu u Bosni i Hercegovini, u pratnji ili bez pratnje odraslih, ne uživaju isti obim i kvalitet prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, obrazovanja i ostalih prava.

Djeca stranci, koja pripadaju različitim kategorijama djece u pokretu, uživaju bolju institucionalnu zaštitu i pristup ostvarivanju prava od djece u pokretu, bosanskohercegovačkih državljana. Ovo se prvenstveno odnosi na djecu koja rade i/ili žive na ulici i djecu koja imaju status povratnika po sporazumu o readmisiji.

Posebno osjetljiva grupa djece u pokretu su djeca koja su bez pratnje roditelja ili drugih, njima bliskih osoba. „Zbrinjavanje maloljetnih lica bez pratnje predstavlja veliki izazov za zemlje tranzita i prijema. U praksi, to podrazumijeva postizanje balansa između interesa zemlje da ima kontrolu i nadzire imigracione tokove, efektivno implementira odredbe koje se odnose na strance, a sa druge strane da zadovolji potrebe maloljetnika za zaštitom i da u potpunosti osigura poštovanje principa najboljeg interesa djeteta.”⁶

Na osnovu izjava profesionalaca koji rade sa djecom i za djecu iz vladinog i nevladinog sektora, u BiH nedostaju programi prevencije i programi podrške i usluge za pojedine kategorije djece u pokretu.

Za sve postojeće usluge koje djeca u pokretu trenutno mogu dobiti u BiH, postoje utvrđena pravila postupanja, striktno procedure, a za neke usluge i razrađeni standardi kvaliteta.

---

6 Smjernice o politikama i procedurama u postupanju sa djecom tražiocima azila bez pratnje, Kancelarija Visokog komesara Ujedinjenih nacija za izbjeglice, Ženeva, februar 1997.

5. POSTOJEĆI SERVISI U USLUGE

5.1. Djeca koja rade i/ili žive na ulici

5.1.1. Nadležnosti i odgovornosti

Ni na jednom nivou vlasti ne postoje pouzdani podaci o broju djece koja rade i/ili žive na ulici. To se prvenstveno pripisuje tvrdnji da nijedna institucija ne smatra da ima nadležnost nad takvim slučajevima, a sekundarno, nedostatku vremena za upravljanje problematikom koja nije prioritet.⁷ Procjena je svih profesionalaca koji rade u oblasti socijalne zaštite, kao i onih koji u okviru nevladinog sektora rade na njihovoj zaštiti, te predstavnika međunarodnih organizacija koje imaju mandat u ovoj oblasti, da ove djece iz dana u dan ima sve više. Prema posljednjem istraživanju koje je provedeno od strane UNICEF-a u četiri grada u BiH⁸, analizom podataka dobijenih RDS metodom⁹, minimalna procjena je da u BiH ima preko 2000 djece koja su uključena u život i/ili rad na ulici. Navedeno istraživanje je pokazalo da su 83,60% djece Romi¹⁰, koji su u državi prepoznati kao najsiromašnija i socijalno najisključenija nacionalna manjina.

Jedan od identifikovanih problema vezanih za uspostavljanje efikasnije pomoći i podrške djeci koja rade i/ili žive na ulici jeste to što ova djeca nisu na čitavoj teritoriji BiH prepoznata kao korisnici prava iz sistema socijalne zaštite. Sve dok se pomoć i podrška ovoj djeci ne riješi u okvirima sistema, postojeće usluge i servisi za djecu koja rade i/ili žive na ulici zavisice od donatorskih sredstava i entuzijazma lokalnih nevladinih organizacija.

Značajan problem sa kojim se susreću svi oni koji rade sa djecom koja rade i/ili žive na ulici je „pravna nevidljivosti“ velikog broja ove djece koja nisu upisana u matične knjige rođenih i kao takva su pred zakonom nevidljiva, a ta činjenica onemogućava njihov pristup osnovnim pravima.

⁷ International Human Rights organisation, 2009, Save the Children, 2011.

⁸ Djeca koja rade na ulici: Procjena dječijeg prosjačenja i drugih oblika rada na ulici u BiH, UNICEF, 2014.

⁹ Uzorkovanje upravljano ispitanicima (RDS) je metoda uzorkovanja za pristup skrivenim i teško dostupnim populacijama koje su društveno umrežene. To je metoda vjerovatnosti, što znači da daje istinske procjene karakteristika određene populacije i njeni rezultati se mogu generalizovati za cjelokupnu populaciju.

¹⁰ Djeca koja rade na ulici: Procjena dječijeg prosjačenja i drugih oblika rada na ulici u BiH, UNICEF, 2014. - Tabela 3. Etnička pripadnost djece koja rade na ulici.

5.1.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece koja rade i/ili žive na ulici

Za djecu koja rade i/ili žive na ulici postoji ograničen broj servisa i usluga, iako je ovo najbrojnija grupa djece koja se kreće čitavom teritorijom BiH. Pet dnevnih centara u Sarajevu, Banjaluci, Tuzli, Zenici i Mostaru, organizovani su tako da na dobrovoljnoj bazi pružaju različite usluge ovoj djeci i pomažu im u pristupu ostvarenja osnovnih prava. Odnedavno je otvoren još jedan dnevni centar u Bihaću, koji pruža slične usluge djeci uključenoj u život i rad na ulici. Prema trenutnom stanju u zemlji i broju djece koja rade i/ili žive na ulici ovi centri predstavljaju kap u moru. Pored ovih centara, u Banjaluci, Zenici, Sarajevu i odnedavno u Tuzli rade prihvatilišta/prihvatne stanice za djecu i mlade zatečene u skitnji ili drugim slučajevima i namijenjeni su brzim intervencijama koje treba da trajnije riješe problem dotičnog djeteta kroz sistem socijalne zaštite.

U jedanaest gradova u BiH otvoreni su i centri „Gnijezdo“ za djecu iz porodica sa višestrukim problemima. Ovi centri preveniraju pojavu dječjeg rada na ulici.

Dnevni centri za djecu koja rade i/ili žive na ulici

Dnevni centri su namijenjeni djeci, koja se na teritoriji grada, odnosno opštine, nađu u prošnji, skitnji, radnoj eksploataciji i drugim vidovima zloupotrebe i iskorišćavanja, kao i djeci koja su u riziku da žive ili rade na ulici, bez obzira na pol, etničku, rasnu, socijalnu ili bilo koju drugu pripadnost.

Svrha dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu u riziku je doprinos obezbjeđivanju što potpunijeg ostvarivanja prava ove grupe djece, izložene različitim vidovima radne i druge vrste eksploatacije, zloupotrebe i nasilja. Njihova uloga u prevenciji ekonomske eksploatacije djece i drugih oblika trgovine ljudima, kao i resocijalizaciji djece koja su žrtve ovih djela, dobija sve više na značaju. Poštujući princip dobrovoljnosti, djeca pripadnici korisničke grupe dolaze u dnevne centre dobrovoljno, sama ili u pratnji roditelja, ili po uputama drugih službi, te koriste usluge dok za njima imaju potrebu ili želju.

Dnevni centri za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu u riziku da to postanu, prepoznati su od mnogih relevantnih državnih institucija kao pozitivan i inovativan model podrške i zaštite ove

populacije djece u BiH. Institucija ombudsmana za ljudska prava BiH je 2011. godine nadležnim entitetskim ministarstvima i Službi BD u oblasti socijalne zaštite, te lokalnim zajednicama izdala Preporuku za preduzimanje neophodnih aktivnosti i mjera kako bi se, u svim opštinama i gradovima gdje je to neophodno (Banjaluka, Prijedor, Doboj, Gradiška, Bijeljina, Sarajevo, Mostar, Zenica, Tuzla i Brčko), u što skorije vrijeme uspostavili dnevni centri za djecu zatečenu u prosjačenju ili prihvatne stanice za djecu i omladinu zatečenu u skitnji i prosjačenju.¹¹

Dnevni centri su postali i dio mjera i akcija strateških državnih dokumenata u oblastima zaštite djece od nasilja, zlostrebe i iskorišćavanja, uključujući i Državnu strategiju suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH za period 2013-2015. godine.

U Bosni i Hercegovini trenutno funkcioniše šest dnevnih centara za djecu uključenu u život i rad na ulici ili su u riziku da to postanu, i to u: Sarajevu, Tuzli, Banjaluci, Mostaru, Zenici i Bihaću. Pored ovih šest centara, uskoro se planira otvaranje još dva, u Brčkom i Bijeljini.¹²

Svojim korisnicima centri pružaju sljedeće usluge:

- privremeno i sigurno sklonište,
- topli obrok i/ili užinu,
- održavanje lične higijene i usluge vešeraja,
- pravnu pomoć kod pribavljanja ličnih dokumenata, pristupa uslugama socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja,
- psihološko savjetovanje,
- opismenjavanje i podršku u obrazovnom procesu (predškolska priprema, podrška u savladavanju školskog gradiva i instruktivna nastava za vanredno polaganje razreda osnovne škole),
- strukovno obrazovanje i neformalno obrazovanje kroz sticanje određenih profesionalnih i životnih vještina,
- programe prevencije bolesti ovisnosti, trgovine ljudima i nasilja nad djecom,
- integrativne edukativne, kulturne, sportske i društvene aktivnosti,
- obezbjeđenje urgentne pomoći u kriznim situacijama (hrana, odjeća, obuća, sredstva za higijenu i sl.),
- upućivanje djeteta na druge službe i aktere u zajednici, radi korišćenja usluga i ostvarivanja prava.

11 Preporuka ombudsmana BiH P-09/11 od 25.01.2011. godine Ex Officio: „Uspostavljanje dnevnih centara i prihvatnih centara za djecu i omladinu zatečenu u skitnji i prosjačenju“.

12 Save the Children je u ova dva grada organizovao rad kutaka za djecu, kao odgovor na potrebe djece u poplavama ugroženim gradovima, a početkom oktobra se planira da ovi prostori prerastu u dnevne centre za djecu koja rade i/ili žive na ulici. Rad centra u Brčkom će funkcionisati u okviru UG „Vermont“, a u Bijeljini u okviru UG „Otaharin“.

U dnevnim centrima se o svakom korisniku vodi posebna baza podataka u kojoj su pohranjeni svi podaci o djeci: uslovi i okruženje u kojima žive, rizici kojima su izloženi, uzroci i načini eksploatacije, podaci o podršci koja je pružena u centru i od drugih subjekata, te o progresu koji je postignut. Podaci iz ove baze imaju izuzetan značaj u daljem multisektorskom djelovanju nadležnih institucija u zaštiti ove djece (centri za socijalni rad, tužilaštva, obrazovne i zdravstvene institucije i sl.).

Iako dnevni centri za djecu ulica imaju mnogo zajedničkog, postoje i razlike među njima. One se ogledaju u organizacijskoj strukturi, obimu i kvalitetu usluga, stepenu saradnje sa lokalnom zajednicom i stepenu samoodrživosti. Od šest dnevnih centara, dva funkcionišu u potpunosti na nivou projekata, banjalučki centar je djelimično finansiran iz gradskog budžeta preko lokalnog Centra za socijalni rad, kao njihova produžena usluga, a dijelom kao projektna aktivnost. Sarajevski dnevni centar je specifičan, jer je organizovan uz KJU Disciplinski centar za maloljetnike, a mobilni tim funkcioniše uz JU Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo. Dio usluga ovog centra podmiruje se kroz projektne aktivnosti. Finansijsku i stručnu pomoć pojedinim dnevnim centrima u Bosni i Hercegovini pruža Save the Children. Dnevni centar u Bihaću je nastao kao projektna aktivnost, finansirana sredstvima ostvarenog prometa Lutrije BiH za 2012. godinu.

U dnevnom centru djeci će biti obezbijeđen topli obrok, igranje, učenje, druženje sa volonterima, te psiholozima i socijalnim radnicima. Opština Bihać će u budžetu za iduću godinu planirati sredstva za funkcionisanje ovog centra. Dnevni centar u Bihaću je pridruženi član Mreže dnevnih centara za djecu koja rade i/ili žive na ulici u BiH.

Pored usluga koje se pružaju u objektima dnevnih centara, značajne usluge djeci koja rade i/ili žive na ulici ili su u riziku da to postanu, pružaju se kroz terenski rad. Svrha usluge terenskog rada je identifikacija potencijalnih korisnika/ca, procjena njihovih potreba i rizika, procjena stanja u zajednici, uspostavljanje povjerenja, pružanje i razmjena informacija - da bi se povećanjem dostupnosti usluga i povezivanjem resursa u zajednici uticalo na smanjenje rizika od socijalne isključenosti i unapređenje ostvarenja zaštite prava djeteta.

Ovaj posao obavljaju „posebno obučeni stručni mobilni timovi (socijalni radnik/psiholog/pedagog i volonteri), i kroz njihov rad

omogućava se rano identifikovanje djece koja su radno eksploatisana ili su u riziku da to postanu, snimanje okruženja iz kojeg djeca potiču, promovisanje usluga dnevnih centra, te blagovremena reakcija i preduzimanje mjera i radnji u cilju adekvatne intervencije, u okviru dnevnih centara ili u saradnji sa nadležnim institucijama.”¹³

Značajno iskustvo u terenskom radu imaju dva dnevna centra, u Tuzli i Sarajevu. Terenski tim u Sarajevu, koji radi pri Kantonalnom centru za socijalni rad, kontaktira sa djecom koja rade na ulici, upoznaje se sa porodičnim prilikama djece ulice, informišu i djecu i roditelje o uslugama koje djeca mogu dobiti u dnevnom centru, ili pružaju informacije o mogućnostima ostvarivanja drugih prava. Mobilni tim pomaže ovim porodicama u pristupu drugim institucionalnim uslugama. Direktnim radom sa porodicama utiču na razvijanje povjerenja između marginalizovanih porodica i institucija i značajno doprinose dobrovoljnoj odluci o upućivanju djeteta sa ulice u Dnevni centar.

Terenski tim pri Dnevnom centru u Tuzli radi u zajednicama iz kojih se regrutuju djeca koja rade na ulici ili su u riziku da to postanu. Djeca iz ovih zajednica, zbog teritorijalne udaljenosti od Tuzle, nisu u mogućnosti redovno dolaziti u Dnevni centar. Terenski tim u zajednicama radi i sa djecom i sa njihovim porodicama, prije svega na edukaciji i informisanju o mogućnostima ostvarivanja prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite, prava na obrazovanje, pružanja savjetodavne i psihološke podrške i sl., a u pojedinim zajednicama se realizuju i same edukativne, kreativne i društvene aktivnosti za djecu kao izmještene aktivnosti samog Centra.

Dnevni centar u Banjaluci planira uvođenje mobilnog terenskog tima, jer ističu da djeca koja imaju potrebu za njihovim uslugama, a stanuju daleko od lokacije centra, nemaju novaca da plate kartu za gradski prevoz. Organizacijom terenskog rada oni će se približiti korisnicima i na udaljenim gradskim lokacijama.

Na inicijativu Save the Children, nevladine organizacije koje vode dnevne centre su, zajedno sa centrima za socijalni rad i predstavnicima opština u kojima egzistiraju ovi centri, radili na razvijanju Minimalnih standarda za usluge dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu koja su u riziku da to postanu. Kroz proces konsultacija obuhvaćeni su i predstavnici

---

¹³ Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u BiH, MLJPI, Sarajevo 2013.

resornih ministarstava¹⁴ i Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH. Tuzlanski kanton je prvi kanton koji je u julu 2013. godine formalizovao ove Minimalne standarde u formi podzakonskog akta.¹⁵ To predstavlja prekretnicu i označava početak reforme pružanja usluga socijalne zaštite u ovom Kantonu, u pravcu prepoznavanja djece koja obavljaju rad na ulici kao korisnika prava iz socijalne zaštite, a dnevni centar kao uslugu socijalne zaštite, tj. način ostvarivanja prava dnevnog zbrinjavanja ove kategorije djece, što dugoročno vodi održivosti centra. Trenutno se u istoj organizaciji, a uz finansijsku podršku Save the Children, razvijaju i minimalni standardi za uslugu terenskog rada. Planirano je da ovaj dokument bude završen do kraja tekuće godine.

Značajan resurs u zaštiti djece koja rade i/ili žive na ulici i koja su u riziku da to postanu predstavlja nacionalna i regionalna mreža dnevnih centara koja omogućava da se glas djece uključene u život i/ili rad na ulici snažnije čuje ne samo u BiH, nego i u cijelom regionu. Razmjena iskustava, iniciranje i realizacija zajedničkih aktivnosti sa djecom i za djecu, korištenje zajedničkih ljudskih i materijalnih resursa članica mreže, već su rezultirali konkretnim zajedničkim akcijama u cilju promoviranja i zaštite prava ove kategorije djece, odnosno unapređivanja kvaliteta njihovog života. U tom smislu učinjen je i korak dalje, te je svaka organizacija koja vodi dnevni centar razvila i potpisala sporazume/protokole o međuagencijskoj saradnji na lokalnom nivou koji definišu ulogu svih potpisnika u smislu pružanja podrške djeci koja su korisnici dnevnih centara.

Sljedeći korak jeste razvijanje specijalizovanog protokola o postupanju u slučaju prosjačenja djece, koji će predstavljati referalni mehanizam na lokalnom nivou. Udruženja „Nova generacija“ iz Banjaluke i „Zemlja djece“ iz Tuzle su već razvila takve protokole, koji su u skladu sa specifičnostima i kapacitetima svake zajednice. U Tuzli je krajem aprila potpisan međusektorski Protokol za postupanje u slučajevima skitnje, prosjačenja, radne eksploatacije i drugih vidova zloupotrebe za Tuzlanski kanton. Potpisnici protokola su četiri resorna ministarstva, Općinski sud u Tuzli i Udruženje „Zemlja djece“. Protokol predstavlja hodogram za postupanje svih nadležnih institucija u slučaju prosjačenja, eksploatacije i drugih

¹⁴ Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona i Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanske županije, Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport Republike Srpske, predstavnici nadležnih općinskih službi iz pomenutih pet gradova, predstavnici Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture, Ministarstvo za ljudska prava BiH.

¹⁵ Pravilnik o prostornim, kadrovskim i tehničkim normativima za obavljanje usluga smještaja i boravka za djecu i mlade u okviru djelatnosti socijalne zaštite, „Službene novine TK“ broj 8/13.

vidova zloupotrebe djece u kojem su jasno definisane njihove nadležnosti, obaveze i odgovornosti.

U radu dnevnih centara značajnu ulogu imaju volonteri koji su osposobljeni za rad sa ovom kategorijom djece. Oni su važan resurs svakog centra jer doprinose unapređenju kvaliteta i individualizaciji rada sa djecom po principu „jedan volonter – jedno dijete“. Primjer dobre prakse mobiliziranja volontera je u Dnevnom centru u Tuzli koji je uspostavio formalnu saradnju sa Filozofskim i Edukacijsko-rehabilitacionim fakultetom u vezi obavljanja praktičnog rada studenata. Na godišnjoj osnovi oko 120 studenata obavi svoju studentsku praksu. Pred Univerzitetom u Tuzli u proceduri je razmatranje prijedloga udruženja „Zemlja djece“ da se fenomen djece koja su uključena u život i/ili rad na ulici izučava u okviru nastavnih planova i programa za specifična zanimanja na gore navedenim fakultetima.

Prihvatišta/prihvatne stanice

Prihvatna stanica vrši prihvatanje i kratkotrajni smještaj djece i omladine koja se nađu u skitnji, prosjačenju ili drugim slučajevima u kojima je hitno potreban kratkotrajan smještaj, ishrana, primjena zdravstvenohigijenskih mjera, utvrđivanje identiteta; izrađuje nalaz o njihovom ponašanju, a sve sa ciljem da se dijete što prije vrati u primarnu porodicu, ustanovu socijalne zaštite ili da se preda nadležnoj službi socijalne zaštite u mjestu porijekla djeteta.¹⁶

Prihvatišta se osnivaju ili u okviru redovne djelatnosti centra za socijalni rad ili u okviru nevladinih organizacija, kao produžena usluga ustanova socijalne zaštite ili kao projektna aktivnost. Broj prihvatilišta u Bosni i Hercegovini ni iz daleka ne odgovara potrebama djece koja se iz bilo kojih razloga nađu u pokretu, a bez pratnje odraslih.

Udruženje „Nova generacija“ u saradnji sa JU Centar za socijalni rad Banja Luka realizuje aktivnosti za zaštitu djece i omladine zatečene u skitnji i prosjačenju, i djece žrtava svih oblika zlostavljanja kroz Prihvatnu stanicu, koja je u funkciji 24 časa dnevno kroz pasivno ili aktivno dežurstvo.

U Tuzli će biti adaptirano Prihvatište za djecu koja su žrtve nasilja, prosjačenja, radne eksploatacije i skitnje. Prihvatište će biti smješteno u zgradi JU Dom za djecu bez roditeljskog staranja

¹⁶ Procedure, uputstva i pravila za rad Prihvatne stanice.

Tuzla, a njegovo renoviranje i opremanje biće provedeno u sklopu projekta transformacije ove ustanove u niz usluga koje treba da podrže odrastanje djece u porodici. Prihvatilište će biti renovirano zahvaljujući sredstvima Češke ambasade u BiH¹⁷ i Udruženja „Zemlja djece“¹⁸. Kroz poseban dvogodišnji program „Zemlja djece“ će uz podršku belgijske King Badouin Fondacije i individualne belgijske donatorke raditi na izgradnji i razvijanju modela ove nove socijalne usluge uz obezbjeđenje pokrivanja operativnih troškova za rad Prihvatilišta (upošljavanje socijalnog radnika, izgradnja ljudskih kapaciteta koji će direktno raditi sa djecom, nabavka opreme i didaktičkog materijala za rad sa djecom, uspostavljanje komplementarnog rada sa dnevnim centrom i sl.).¹⁹

Djeca će u Prihvatilištu boraviti ograničen vremenski period sve dok postoje potrebe za korištenjem usluga, odnosno do povratka u vlastitu porodicu ili dok se za njih ne nađe odgovarajući dugoročniji oblik zaštite u porodičnom okruženju, a najduže tri mjeseca. Dok dijete boravi u Prihvatilištu, u skladu sa njegovim potrebama i interesima, moći će se uključiti u rehabilitacioni program u Dnevnom centru za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici.

„Medica“ Zenica je, u partnerstvu sa Opštinom Zenica i Centrom za socijalni rad Zenica, u okviru dnevnog centra otvorila i prihvatilišta za djecu koja borave i rade na ulicama Zenice.

U Sarajevu je u aprilu 2013. godine Ministarstvo za socijalna pitanja Kantona Sarajevo, u okviru KJU Disciplinski centar za maloljetnike, formiralo novu organizacionu jedinicu, Službu za prevenciju, prihvati i zaštitu djece u riziku. Od tada radi i prihvatna stanica za noćni smještaj djece koja su izuzeta iz porodica zbog nasilja, prosjačenja ili pronađena na ulici bez pratnje i u kojem djeca mogu ostati do 2 mjeseca.

Djeca se u prihvatnu stanicu primaju po uputi centara za socijalni rad, ali ponekad djeca dođu sama ili ih dovedu majke.

Ovi servisi su namijenjeni djeci koja su zanemarana, eksploatisana i diskriminisana kroz svoj boravak i rad na ulici. Cilj prihvatilišta je

17 Hope and Homes for Children i Ambasada Republike Češke u BiH potpisali su 13.03.2014. godine u Sarajevu ugovor o donaciji sredstava u iznosu od 18.798,00 KM.

18 Kroz projekat „Prihvatna stanica za djecu zatečenu u skitnji, prošnji i drugim vidovima zloupotrebe na ulici u Tuzli“ u adaptaciju objekta biće uloženo 18.000,00 KM.

19 „Zemlja djece“ će u prve dvije godine uspostavljanja i rada Prihvatne stanice kroz navedeni projekat investirati oko 40.000,00 evra.

adekvatno zbrinjavanje, zaštita i socijalna integracija, uključujući i adekvatan kontakt i rad sa njihovim roditeljima i porodicama.

Primjer dobre prakse

Udruženje građana „Otaharin“ iz Bijeljine je sa Opštinom, Centrom za socijalni rad i Centrom javne bezbjednosti Bijeljina, u januaru 2012. potpisalo Protokol o postupanju i saradnji nadležnih institucija na zaštiti i zbrinjavanju djece zatečene u prošnji. Ovaj Protokol ima za cilj da obezbijedi što kvalitetniju saradnju i rad nadležnih institucija na poslovima suzbijanja prošenja djece. Potpisnici Protokola su se obavezali da će, u okviru svojih nadležnosti, učestvovati u suzbijanju korištenja djece za prošenje, kao i zaštitu na lokalnom nivou. Opština se obavezala da će efikasno uspostaviti razmjenu podataka između svih institucija, Centar javne bezbjednosti Bijeljina obavezan je da u okviru svojih redovnih aktivnosti o svakom djetetu koje zateknu u prošnji obavijesti Centar za socijalni rad. Radnik centra sa svakim djetetom obavlja razgovor i obavještava roditelje sa kojima takođe obavlja razgovor. NVO „Otaharin“ tada preuzima djecu, te im obezbjeđuje smještaj dok se roditelji ne pojave i ne preuzmu dijete. Uz jasne zadatke i zakonske obaveze može se i ovom problemu stati na put. Primjena ovog Protokola isključivo zavisi od sredstava donatora, jer u Protokolu stoji da će ovakvo postupanje sa djecom provoditi dok postoje sredstva, odnosno, dok se ne otvori dnevni centar ili prihvatilišta.²⁰

Dnevni centri za djecu u riziku „Gnijezdo“

Dnevni centri „Gnijezdo“ predstavljaju značajan resurs u prevenciji zloupotrebe dječjeg rada. Ove centre su otvorile lokalne nevladine organizacije uz finansijsku i stručnu pomoć In fondacije. Trenutno, u BiH radi 11 centara, i to, od 2009. godine, u Trebinju, Novom Gradu, Tuzli-Slavinovići, Gornjem Vakufu-Uskoplju, Čelincu i Ljubiji; i od 2013. godine u Modriči, Bosanskom Grahovu, Jablanici, Prijedoru i Zenici.

Svrha ovih centara je prevencija različitih oblika rizičnih ponašanja kod mladih, kao što su: delinkvencija, bolesti zavisnosti, rano napuštanje škole, kao i prevencija transgeneracijskog prenosa nasilja, dakle svega onoga što bi moglo da umanjuje životne šanse djece i mladih. Boravak djece u centrima „Gnijezdo“ doprinosi boljem kvalitetu života djece koja dolaze iz porodica

²⁰ <http://www.tocak.org/tema/bih-problem-prosjacenja#sthash.pdTt6CR.dp>

sa višestrukim problemima, a koji podrazumijevaju: siromaštvo, zdravstvene probleme, psihičke bolesti, bolesti zavisnosti, nasilje u porodici, prostituciju, kriminalitet, neuslovno mjesto stanovanja, zlostavljanje, zanemarivanje i nebrigu o djeci i sl.

U centrima „Gnijezdo“ djeci se pružaju nove mogućnosti za razvoj kroz kvalitetnu, stručnu i fokusiranu podršku, usmjerenu na djecu i njihove roditelje, a u saradnji sa svim relevantnim akterima lokalne zajednice. Djeca u sigurnom okruženju dnevnog centra i svoje socijalne sredine, te uz potreban stručni nadzor, zadovoljavaju razvojne potrebe, stiču i razvijaju životne vještine, kao i ličnu i društvenu odgovornost u cilju razvoja samostalnosti, socijalnih, saznavnih i drugih važnih životnih funkcija.²¹

Resursi za stručno usavršavanje

Krajem 2013. godine Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je u saradnji sa Centrima za edukaciju sudija i tužilaca FBiH i RS, te uz podršku Save the Children, objavilo Praktikum za obuku sudija, tužilaca, policije, socijalnih radnika i drugih profesionalaca o temi suzbijanja prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini. Ovaj praktikum obuhvata kombinaciju teorijskog okvira i praktičnih vježbi. Teorijski okvir predstavlja etiologiju, ali i fenomenologiju prisilnog i štetnog rada djece na ulici u Bosni i Hercegovini, analizu pozitivnopravnog okvira u BiH koji tretira datu pojavu. Praktični dio se sastoji od matrica putem kojih se korisnici ovog priručnika upućuju na vođenje slučaja. Pored didaktičkog svojstva, praktični dio obuhvata i konkretne riješene slučajeve na kojima se metodom studija slučaja i metodom životnih priča korisnik priručnika upućuje u cjelokupan problem prisilnog i štetnog rada djece na ulici. Praktikum je prezentovan predstavnicima relevantnih institucija u Banjaluci i u Sarajevu u maju 2014. godine, te je ugrađen u ponudu edukacija koju Centri za edukaciju sudija i tužilaca u oba bh entiteta obezbjeđuju.

5.1.3. Šta se u postojećem sistemu usluga može poboljšati?

Na osnovu dosadašnjih iskustava u radu sa djecom koja rade i/ili žive na ulici ili su u riziku da to postanu, preporučuju se sljedeće mjere koje će postojećim servisima za ovu djecu unaprijediti život:

- Dnevni centri u Federaciji BiH trebaju biti prepoznati kao usluge od prioritetnog značaja u sistemu socijalne zaštite. Dobijanjem

²¹ Izvještaj o istraživanju: "Snage i poteškoće djece u centrima "Gnijezdo" u BiH, In fondacija, 2014.

statusa usluga u sistemu socijalne zaštite može se očekivati kontinuirano finansiranje njihovog rada i samoodrživost.

- Potrebno je razviti Minimalne standarde za uslugu terenskog rada i intergrirati ih u postojeći sistem socijalne zaštite.
- Minimalne standarde za usluge dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici ili su u riziku da to postanu, prihvatiti i formalizovati od strane nadležnih entitetskih/kantonalnih ministarstava i Odjela BD za oblast socijalne zaštite.
- Potrebno je da se i u gradovima, gdje to nije učinjeno, razviju referalni mehanizmi za postupanje u slučaju prosjačenja djece i da se potpiše protokol između svih bitnih aktera u ovom procesu.
- Imajući u vidu sve izraženije siromaštvo kojem su ova djeca izložena bilo bi dobro da se djeci, pored ručka u dnevnim centrima, obezbijedi još jedan obrok - doručak.
- U slučajevima gdje lokalne zajednice preko centara za socijalni rad učestvuju u sufinansiranju dnevnih centara, zbog neodložnih potrebe djece, važno je da ta sredstva dolaze redovno i blagovremeno, kako bi se osigurala sigurnost u radu.
- Potrebno je stalno raditi na opremanju dnevnih centara računarima i drugim sredstvima, opremom i materijalima neophodnim za rad i razvoj djece.
- Potrebno je kontinuirano raditi na podizanju svijesti građana o rizicima i posljedicama prosjačenja djece i ukazivati na to da dajući djeci novac ne pomažemo djeci, već onima za koje oni rade.
- Raditi na zagovaranju kod predstavnika privatnog sektora i građanstva da pomažu, na različite načine, dnevne centre za djecu koja rade i/ili žive na ulici.
- Volonterski servis - Rad volontera/ki je značaj segment rada, dnevnog centra koji predstavlja dodatak na kompletan profesionalni angažman svih zaposlenih.
- Dnevni centri predstavljaju odličnu priliku za praksu studentima socijalnog rada, psihologije, pedagogije, policijske akademije i sl. U tom smislu se preporučuje sklapanje sporazuma sa fakultetima o obavljanju studentske prakse.
- Potrebno je uspostaviti dnevne centre u svim većim mjestima u BiH u kojima postoji realna potreba za uslugama ove vrste.
- Neophodno je, takođe, graditi referalne mehanizme na lokalnom i višim nivoima, koje čine multidisciplinarni timovi koji pružaju koordinisanu i ujednačenu, na pravima zasnovanu podršku djeci.

5.1.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni organizatori i nosioci tih aktivnosti?

Otvaranje novih dnevnih centara

U zemlji koja se nalazi na dnu ljestvice evropskih zemalja po siromaštvu i sa tako velikim brojem djece koja rade i/ili žive na ulici, postojećih šest centara je premalo kako bi odgovorili na potrebe čak i u ovim gradovima. Svaki grad i mjesto u kojem je registrovana pojava dječjeg rada na ulici trebali bi imati ovakve centre. Centri za socijalni rad bi, sami ili u saradnji sa nevladinim organizacijama, trebali biti osnivači ovih servisa. Veliku prednost budućim osnivačima predstavlja dosadašnje iskustvo, razvijeni važni dokumenti za rad centara, uspostavljene veze u zajednicama sa višim nivoima vlasti, koje su do sada stekli članovi nacionalne mreže dnevnih centara u BiH. Lokalne zajednice mogu upotrebiti neiskorištene prostorne kapacitete postojećih socijalnih ustanova, škola, ako im je smanjen broj djece ili drugih prostora koji su u vlasništvu lokalnih vlasti.

Otvaranje prihvatilišta/prihvatnih stanica za djecu

Neophodno je da svaki grad i mjesto ima prihvatilište za djecu i mlade zatečene u skitnji kao oblik socijalne zaštite. Prihvatilišta mogu otvarati centri za socijalni rad, socijalne ustanove, kao dodatnu djelatnost, ili nevladine organizacije u saradnji sa centrima za socijalni rad ili u vidu projektnih aktivnosti. Otvaranje prihvatilišta/prihvatnih stanica je zadatak centara za socijalni rad, koji mogu tu djelatnost zadržati u svojoj nadležnosti, a mogu je realizovati u partnerstvu sa nekom drugom ustanovom ili udruženjem građana. Prihvatne stanice mogu organizaciono biti vezane uz dnevne centre u gradovima gdje postoje, kao komplementarne aktivnosti. Neovisno od načina organizovanja, prihvatilište mora tijesno saradivati sa centrom za socijalni rad, policijom i ostalim bitnim faktorima u zajednici. U procesu razvijanja ovog oblika servisa za djecu koja rade i/ili žive na ulici treba raditi na razvijanju Minimalnih standarda za njihov rad, kako bi se osiguralo da su uslovi boravka i kvalitet usluga u skladu sa najboljim interesom djece.

Organizacija terenskih timova

Rad mobilnih ili terenskih timova ima veliki značaj, jer zbog svoje pokretljivosti lakše dolazi do djece u pokretu. Terenski rad može

djelovati u nekoliko pravaca:

- urgentno djelovanje na zaštiti djece i mladih zatečenih u skitnji, smještaj u prihvatilište i pokretanje redovne procedure zaštite u centru za socijalni rad,
- snimanje situacije na terenu, otkrivanje ugroženih porodica i djece, savjetodavni rad i konkretna pomoć i podrška porodici u pristupu uslugama,
- promocija postojećih oblika zaštite za djecu i porodice koje im stoje na raspolaganju,

Terenski rad bi imao svoj puni smisao ako u gradu postoje usluge na koje će se članovi terenskog tima oslanjati (prihvatilišta, dnevni centri, sigurne kuće i sl.). Terenski timovi mogu biti zaposlenici centara za socijalni rad, kao što je to slučaj u Sarajevu, ili da su dio usluga koje pružaju udruženja koja vode dnevne centre, kao što je slučaj u Tuzli ili Mostaru. Preko terenskog radnika/ce se gradi odnos poverenja u program, uslugu, odnosno organizaciju.

Primjer dobre prakse

Svratište za djecu ulice iz Novog Sada je sa terenskim radom započelo 2009. godine. Grupa volontera i volonterki prošla je temeljnu obuku i u parovima su počeli da posjećuju mjesta gdje se djeca najčešće okupljaju i rade. Ostvarili su mnoge kontakte sa djecom, podržavali ih noseći im toplu odjeću i sendviče, razgovarali sa njima i slušali njihove probleme. Volonteri su uspjeli da uspostave odnose povjerenja i mnoga djeca su počela da dolaze u Svratište čim je otvoreno, kako bi zadovoljili svoje osnovne potrebe. Terenski radnici su u stalnom kontaktu, kako sa ranije poznatom djecom, tako i sa novim korisnicima. Dragocjeno je zalaganje volontera kako bi djeca ostvarila svoja prava, kao i prihvatila pomoć koju institucije mogu da pruže.²²

Inkluzija djece koja žive i/ili rade na ulici u postojeće programe za djecu i mlade u zajednici

Zajednica treba da iskoristi sve svoje raspoložive resurse, kao što su obrazovne, socijalne i kulturne ustanove, nevladine organizacije i sportska udruženja, tako što će zajedno sa njima poduzeti široku akciju za uključivanje djece koja rade na ulici ili su u riziku da to postanu u različite programe koje oni organizuju.

²² <http://www.decaulice.rs/srb/>

U BiH je u porastu broj djece predškolskog uzrasta koje samostalno ili u pratnji starije djece, odnosno odraslih, svakodnevno borave na ulici baveći se prosjačenjem ili se zloupotrebljavaju i iskorištavaju od strane odraslih u ove svrhe. Nažalost, neku vrstu organizovanog programa u ranom djetinjstvu pohađa samo 2% romske djece u dobi od 36 do 59 mjeseci koja spadaju u 60% najsiromašnijeg stanovništva.²³ U cilju prevencije skitnje, prosjačenja i drugih oblika eksploatacije djece, neophodno je institucionalnim afirmativnim mjerama u oblasti predškolskog vaspitanja i obrazovanja podržati i obuhvatiti što veći broj djece koja pripadaju ranjivim kategorijama.

U cilju smanjenja rizika da djeca budu iskorištavana za rad na ulici, mora se permanentno raditi na povećanju stope upisa djece Roma u osnovne škole i redovno pohađanje nastave i završavanje osnovne škole, te povećati stopu upisa u srednje škole. Da bi se to postiglo škole moraju zauzeti proaktivni pristup u odnosu na upis i zadržavanje učenika u procesu obrazovanja.

Pored toga, treba razmotriti prijedlog odobravanja pristupa Roma svim relevantnim uslugama na osnovu lične karte, ili odvojeno odobravanje prava ili izdavanje lične karte na osnovu mjesta prebivališta. Brojke kojima raspolaže Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH pokazuju da oko 2.000 Roma nema rodne listove, te da ukupno 500-600 osoba nema važeću ličnu kartu. BiH je postigla gotovo univerzalan upis u osnovnu školu (98%), ali dvoje od pet romske djece nikada nisu išli u školu. Stopa upisa u osnovnu školu za romsku djecu iznosi samo 46,9%. Njihova stopa pohađanja nastave je samo 69,3% u osnovnoj školi, te samo 22,6% za srednjoškolsko obrazovanje.²⁴ Glavni faktori za zadržavanje romske djece u školi su: rad na rješavanju problema predrasuda i diskriminacije, pomoć djeci u savladavanju gradiva, afirmacija romskog jezika, kulture i tradicije. Srednje i više škole bi trebale omogućiti fleksibilne planove i programe za Rome i druge isključene mlade ljude, u okviru kojih se kombinuje stručno osposobljavanje sa časovima nadoknade koji obuhvataju osnove jezika i matematike, zdravstvenog obrazovanja i obrazovanja o društvu.

23 Smjernice za poboljšanje položaja romske djece u BiH - Socijalna uključenost - Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, 2013.

24 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine i drugi, Istraživanje višestrukih pokazatelja (MICS) 2011-2012, Bosna i Hercegovina: romska populacija, Završni izvještaj, op. cit., str. 76-77.

Primjeri dobre prakse

A) Programi kontrole i smanjenja štete, kakvi se provode u Portugalu, mogu biti dobar model i za našu sredinu. Za veću motivisanost djece i mladih koji žive i/ili rade na ulici angažovani su glumci, plesači, žongleri i sl. Oni organizuju svoje performanse na ulici, odnosno na mjestima gdje ova djeca rade. Njihov rad je tako osmišljen da uključuju i djecu koja rade na ulici, stižu njihovo povjerenje i informišu ih o uslugama i polako ih usmjeravaju da počnu dolaziti u dnevni centar ili prihvatilište.

B) Centar za integraciju mladih Beograd je kroz projekat „Liceulice“ pokrenuo novi oblik podrške za djecu beskućnike, korisnike njihovih programa. Oni su počeli da objavljuju magazin „Liceulice“ i za njegovu prodaju odabrali deset adolescenata koji su prethodno prošli adekvatnu obuku i tako usvojili vještine koje su im potrebne kako bi uspjeli da prodaju magazin. „Liceulice“ izlazi jednom mjesečno, prodaju ga beskućnici, mladi s ulice, najsiromašniji i najugroženiji pripadnici marginalizovanih grupa, a organizovane mreže prodavaca pokrivaju teritoriju Srbije. Djeca i mladi su na taj način prvi put dobili priliku da obavljaju odgovoran i plaćen posao. Oni su prvo radili uz pratnju terenskih radnika. Tokom zajedničkih aktivnosti uočeno je da je program doprinio jačanju postojećih i otkrivanju novih potencijala djece. Prodavci su bili motivisani za rad, a njihovo zalaganje motivisalo je nove prodavce da im se pridruže.

Polovina ostvarenih prihoda od prodaje ostaje prodavcima, dok se preostala sredstva koriste za nastavak izdavačkih aktivnosti, dodatni rad na integraciji prodavaca i druge različite filantropske programe pod imenom „Liceulice“.

„Liceulice“ podstiče dijalog, stvara mreže i kroz zajedničke akcije povezuje aktiviste, civilno društvo, intelektualce, umetnike, akademsku javnost, profesionalce, građane, preduzetnike i institucije (zapravo sve one osobe koje su humanistički orijentisane i žele da doprinesu stvaranju uslova za razvoj zdrave životne sredine, održivom razvoju, balansiranom odnosu društva i ekonomije, destigmatizaciji i demarginalizaciji grupa, pojedinaca, stavova i ideja), u okvirima javnog prostora i nivou javnog interesa.

C) U istoj organizaciji (Centar za integraciju mladih, Beograd) u partnerstvu sa Asocijacijom fotografskih autora su u 2012. godini realizirali projekat „OkO ulice“ kroz koji su pružili priliku mladima

da svoj doživljaj ulice, rada i života na ulici pretvore u svojevrsne umjetničke fotografije. Djeca ulice su imala šansu da sama ispričaju svoje životne priče i prikažu svoje viđenje okruženja. Djeca, korisnici usluga CIM prvo su učestvovala u radionicama na kojima su naučili osnove fotografije. Nakon toga stečeno znanje primijenili su fotografišući punih šest nedelja sve što im je zanimljivo na ulicama Beograda i sve što je dio njihove svakodnevice. Najbolje fotografije nastale ovim putem su bile izložene na uličnoj postavci, a po završetku projekta ponuđene na prodaju na donatorskoj izložbi. Od prikupljenih finansijskih sredstava oformio se Fond koji bi bio iskorišćen za kurseve vještina i zanata za polaznike projekta i Svrtišta, sve s ciljem da se djeci pomogne da se lakše uključe u zajednicu i povećaju šansu za zapošljavanje.²⁵

Preporuke

- Potrebno je povećati obuhvat i dostupnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja romskoj djeci kao i djeci koja su u riziku da postanu djeca uključena u život i/ili rad na ulici, uz individualni pristup i kontinuirano praćenje rasta i razvoja, s naglaskom na razvijanje zdravih navika i sigurnog okruženja u kojem djeca žive i borave.
- Potrebno je osigurati pravo pristupa i upisa u osnovnu školu djeci koja nisu evidentirana u matične knjige rođenih i olakšati procedure upisa za djecu pripadnika romske nacionalnosti, djecu stranih državljana i drugu djecu koja mogu imati birokratske prepreke prilikom upisa u osnovnu školu.
- Nastaviti provoditi institucionalni projekt nabavke besplatnih udžbenika, školskog pribora, užine, prevoza i druge stimulirajuće pomoći za djecu iz socijalno ugroženih porodica i transformisati ga u redovan program za koji će se svake godine izdvajati sredstva iz budžeta resornih ministarstava.
- Razvijati posebne programe dodatne podrške djeci koja su uključena u obrazovni proces kako bi u njemu ostala (dodatne/ dopunske nastave).
- Treba osmisliti kampanje i druge oblike edukacije, posebno usmjerene prema grupama u riziku od nepohađanja škole koje će imati za cilj informisanje roditelja djece iz ranjivih grupa o važnosti i obaveznosti pohađanja osnovnog obrazovanja.
- Ministarstva obrazovanja/prosvjete treba da izrade jedinstveni obrazac za evidenciju djece koja nisu upisala osnovnu školu

²⁵ <http://www.cim.org.rs/projekti/>

i/ili koja duže vrijeme izostaju s nastave i koja su prekinula školovanje. Ove obrasce treba da vode osnovne škole za djecu koja pripadaju njihovom upisnom području. Potrebno je da se utvrde i procedure koje će obavezati škole da dostavljaju nalaze nadležnim institucijama koje će poduzimati zakonom predviđene aktivnosti.

- Nastaviti borbu protiv predrasuda koje postoje prema romskoj populaciji, ne samo kod šire javnosti, već i kod profesionalaca koji nerijetko na prosjačenje romske djece gledaju kao na dio običaja i tradicije, zbog čega izostaje adekvatna reakcija nadležnih institucija.

5.2. Djeca žrtve trgovine ljudima

5.2.1. Nadležnosti i odgovornosti

Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima, koji radi unutar Sektora za međunarodnu saradnju i evropske integracije Ministarstva sigurnosti BiH je nadležan za djecu žrtve trgovine ljudima, bilo da se radi o djeci domaćim ili stranim državljanima. Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima koji koordinira aktivnosti svih aktera, prikuplja podatke o djeci žrtvama trgovine od tužilaštava, službi za provođenje zakona, centara za socijalni rad i nevladinih organizacija. Podaci se razvrstavaju prema tri indikatora: trgovina ljudima sa ciljem seksualnog iskorišćavanja, prodaja djece radi sklapanja braka i prosjačenje. Glavni zadatak Odsjeka je, pored prikupljanja podataka, izvještavanje o stanju na terenu i provođenje Strategije.²⁶

Službe za poslove sa strancima i Sektora za imigraciju imaju zakonsku obavezu prema djeci strancima, žrtvama trgovine ljudima. Služba za poslove sa strancima ih smješta u sigurnu kuću, a Sektor za imigraciju obezbjeđuje njihovo finansiranje, te na taj način osigurava zadovoljenje svih potreba djeteta.

Djeca stranci bez pratnje, žrtve trgovine ljudima, su u nadležnosti Sektora za imigraciju koji vrši prihvata i smještaj ove djece.

Rezultati našeg istraživanja su pokazali da je broj stranih žrtava u stalnom opadanju, dok je broj bosanskohercegovačkih državljana, koji su identifikovani kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH, u stalnom porastu. Posebno zabrinjava činjenica da je

²⁶ Strategija suprotstavljanja trgovini ljudima u BiH i Akcioni plan 2013-2015.

među njima značajan broj djece. Broj djece koja prisilno rade na ulicama konstantno raste, čemu je razlog i nedostatak efikasnog mehanizma zaštite i pomoći žrtvama ovog vida trgovine ljudima. Posebnu grupu djece čine djevojčice koje su roditelji ili staratelji prodali radi sklapanja braka. Iako su među pripadnicima Roma rani brakovi uobičajeni, trgovina djevojčicama u ovu ili bilo koju svrhu je nedopustiva.

5.2.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece žrtava trgovine ljudima

Kako bi se ostvarila efikasnija borba protiv trgovine ljudima, Ministarstvo sigurnosti BiH je uspostavilo regionalne monitoring timove u Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci i Tuzli. Ovi timovi predstavljaju referalni mehanizam na državnom nivou, a u njih su uključene i organizacije koje vode dnevne centre za djecu koja rade i/ili žive na ulici, kao i organizacije koje vode skloništa za žrtve trgovine ljudima. Osnovni zadatak ovih timova je da u skladu sa individualnim potrebama svake žrtve izrade programe zaštite i osiguraju svu neophodnu pomoć i zaštitu kroz efikasno provođenje individualnih programa za oporavak. Regionalni monitoring timovi, kroz plansko i usklađeno djelovanje, doprinose efikasnosti borbe protiv trgovine ljudima, provodeći sljedeće aktivnosti:

- Prikupljanje i analiziranje informacija o trendovima trgovine ljudima na svojim područjima i vršenje stalne procjene adekvatnosti pravnog okvira, institucionalnog okvira, ljudskih i drugih kapaciteta za adekvatan odgovor na problem;
- Razvijanje kapaciteta institucija i organizacija uključenih u aktivnosti borbe protiv trgovine ljudima;
- Provođenje preventivnih aktivnosti usmjerenih na smanjenje rizika za viktimizaciju i reviktimizaciju žrtava;
- Planiranje i preduzimanje koordiniranih aktivnosti u kreiranju individualnih programa rehabilitacije, reintegracije i resocijalizacije identifikovanih potencijalnih žrtava trgovine ljudima, te zajedničko provođenje takvih programa.

Ministarstvo sigurnosti BiH je donijelo i Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH, u kojima je data svrha uspostave regionalnih monitoring timova, te oblik i sadržaj njihove međusobne funkcionalne koordinacije. U smjernicama su data i posebna uputstva za organe vlasti i nevladine organizacije uključene u rad monitoring timova. U smjernicama su posebno date obaveze i način djelovanja u sljedećim dijelovima

postupka sa žrtvama trgovine ljudima:

- Proces otkrivanja trgovine ljudima i identifikacije žrtava trgovine ljudima;
- Obavljanje razgovora sa žrtvom trgovine ljudima;
- Procjenjivanje slučaja;
- Prijavljivanje krivičnog djela, izvršioca i žrtve sa zaštitom i poštovanjem principa povjerljivosti i upućivanjem prijave;
- Saradnja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija u otkrivanju trgovine ljudima i identifikaciji žrtava trgovine ljudima;
- Planiranje i organizovanje zaštite i zbrinjavanja;
- Transport žrtava trgovine ljudima;
- Smještaj žrtava trgovine ljudima u skloništa i otpuštanje;
- Saradnja nadležnih institucija i ovlaštenih organizacija tokom zbrinjavanja;
- Repatrijacija žrtve trgovine ljudima i individualni plan repatrijacije, i
- Resocijalizacija i individualni plan resocijalizacije i rehabilitacije žrtve trgovine ljudima

Centar za socijalni rad

Centri za socijalni rad predstavljaju vodeće institucije za prevenciju, otkrivanje i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom, te tako predstavljaju i ključnu instituciju u suzbijanju trgovine ljudima u BiH, posebno trgovine i eksploatacije djece. Kada je u pitanju maloljetna žrtva trgovine ljudima, primarna usluga socijalnog rada se ogleda u postavljanju privremenog staratelja. Ove ustanove rade na lokalnom nivou i njihovo finansiranje je osigurano iz lokalnih budžeta. Sve opštine nemaju organizovane centre za socijalni rad, tako u FBiH, pored 59 opštinskih centara za socijalni rad i dva kantonalna centra za socijalni rad, u dvadeset i jednoj manjoj opštini postoje opštinske službe za ostvarivanje prava iz sistema socijalne zaštite.

U Republici Srpskoj, pored četrdeset i pet centara za socijalni rad, sedamnaest manjih opština ima opštinske službe koje obavljaju poslove socijalne i dječje zaštite. To dovodi do toga da većina ovih ustanova, pogotovo u malim sredinama, nemaju dovoljno kapaciteta, ni materijalnih ni ljudskih, da odgovore na sve zakonske obaveze i potrebe stanovništva.

Centar za socijalni rad ima osnovnu ulogu u postupku ispitivanja maloljetne žrtve i njegova uloga, kao organa starateljstva, je da obezbijedi adekvatan tretman djeteta žrtve. Maloljetna žrtva tretiraće

se kao dijete bez roditeljskog staranja, bez obzira na njegov porodični status.²⁷ Ukoliko postoji sumnja u dob žrtve trgovine ljudima, s njom će se postupati kao sa djetetom dok se konačno ne utvrdi njena dob. U slučaju da postoji dovoljno dokaza da je roditelj ili staratelj učestvovao u trgovini maloljetnom žrtvom, u skladu s važećim propisima, centar za socijalni rad će pokrenuti postupak oduzimanja roditeljskog prava pred nadležnim sudom.

Privremeni staratelj ima odgovornost da zastupa i štiti prava maloljetne žrtve u svim fazama procesa: identifikaciji, asistenciji, zbrinjavanju, rehabilitaciji, repatrijaciji i resocijalizaciji žrtve. Ova uloga se odnosi i na komunikaciju sa BiH institucijama koje su odgovorne za sva pitanja koja se tiču djece žrtava trgovine ljudima u BiH, uključujući strane državljane (Ministarstvo sigurnosti/Sektor za imigraciju i Služba za poslove sa strancima) i BiH državljane žrtve (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice). Uloga privremenog staratelja je da, tokom cjelokupnog procesa asistencije žrtvi, pravovremeno komunicira s nadležnim institucijama i obavještava ih ili traži njihov angažman, pomoć i savjet, pri organizaciji aktivnosti neophodnih u procesu asistencije žrtvi (regulisanja boravka, zaštite interesa, rješavanja mogućih poteškoća u pružanju pomoći žrtvi, rješavanje nesuglasica oko adekvatnih rješenja sa ostalim institucijama u procesu i sve ostale pojedinosti i poteškoće do kojih može doći tokom asistencije žrtvi).²⁸

Ako se radi o djetetu stranom državljaninu, dijete će dobiti rješenje o humanitarnom boravku, koji može biti na šest mjeseci, sa mogućnošću produženja. Po pravilu se nastoji vrati u matičnu zemlju što prije. Privremeni staratelj je dužan da dijete preda direktno u socijalnu službu u gradu iz kojeg je dijete.

U cilju uspostavljanja uzajamnog povjerenja između djeteta žrtve i njenog/njegovog privremenog staratelja, važno je da staratelj ostvaruje telefonski kontakt sa žrtvom barem dva puta mjesečno, te lični kontakt barem jednom mjesečno. Komunikacija između djeteta žrtve i socijalnog radnika će se intenzivirati tokom psihološke pripreme za davanje iskaza.

Kako se većina pomenutih procesa realizuje tokom boravka djeteta u skloništu, izuzetno je važna saradnja i komunikacija centra za socijalni rad i nevladine organizacije koja vodi sigurnu kuću/sklonište

²⁷ Pravilnik o postupanju sa žrtvama trgovine ljudima građana BiH, čl. 15, al. 4.

²⁸ Smjernice za postupanje Centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima u BiH, Ministarstvo sigurnosti BiH i Catholic Relief Services, Sarajevo 2010.

i koja osigurava zbrinjavanje i pomoć, jer će se jedino na taj način osigurati adekvatna resocijalizacija žrtve. Sve odluke koje se tiču djeteta žrtve moraju se donositi zajedničkim dogovorom vodeći računa o najboljem interesu maloljetne žrtve.

Iako je Smjernicama za postupanje Centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima u BiH, postupanje sa djecom planirano u duhu njihovog najboljeg interesa, u praksi to uvijek nije tako.

Primjeri dobre prakse

A) Iskustva iz Hrvatske predstavljaju primjer dobre prakse koji bi se mogao primijeniti i kod nas, a uticao bi na podizanje kvaliteta zaštite djece žrtava. Vlada Hrvatske je u 2013. godini donijela Protokol o postupanju prema djeci odvojenoj od roditelja - stranim državljanima, kojim je utvrđeno da na nivou zemlje postoji lista posebnih skrbnika na kojoj su navedene sve edukovane osobe, koje mogu biti imenovane za posebnog skrbnika djetetu bez pratnje. Ovim Protokolom je regulisana obaveza da bi se pri imenovanju skrbnika trebalo uvažiti i mišljenje maloljetnika kojem se imenuje skrbnik. Ovaj Protokol je nastao kako bi se unaprijedila postojeća praksa, u kojoj se djeci bez roditeljske pratnje imenuje skrbnik iz grupe sa kojom je došao maloljetnik. Takva praksa može biti u suprotnosti s interesima djeteta, i to prvenstveno zbog dva ključna razloga:

- takva praksa omogućuje da se zbog „administrativnih razloga“ ti maloljetnici smještaju u Prihvatni centar za strance, objekt zatvorenog tipa,
- imenovanjem posebnog skrbnika iz grupe sa kojom je zatečen maloljetnik bez pratnje, država može da ozakoni potencijalno trgovanje djecom, jer je moguće da je upravo on potencijalni trgovac djecom.

B) U Holandiji postoji nezavisna agencija NIDOS koja obezbjeđuje staratelje za svu djecu u pokretu bez pratnje. Oni imaju kancelariju na aerodromu u Amsterdamu, tako da su u mogućnosti da po hitnom postupku dodijele djetetu bez pratnje staratelja. Rad ove agencije se bazira na tome da zastupaju dijete i da se zalažu za rješenje koje je u najboljem interesu djeteta. Sve planove vezane za dijete donose uz obavezne konsultacije sa djetetom.

Djeca žrtve trgovine ljudima po zakonu imaju pravo na:

- smještaj,
- socijalnu i zdravstvenu zaštitu,
- obrazovanje,
- sigurnost i zaštitu identiteta,
- pravnu pomoć i učestvovanje u postupcima protiv počinitelja krivičnog djela trgovine ljudima uz pomoć pravnog savjetnika koji štiti njene interese u postupak protiv počinitelja.

Kod donošenja odluke o smještaju djeteta žrtve trgovine ljudima, ukoliko postoji mogućnost, a ne postoji opasnost po bezbjednost djeteta, obezbijediće se smještaj u hraniteljsku porodicu ili ustanovu socijalne zaštite. Ako takva mogućnost ne postoji, dijete se može smjestiti u sigurnu kuću.²⁹

Centri za socijalni rad, u većini slučajeva nemaju ni ljudske, ni materijalne resurse da se u slučaju rada sa maloljetnom žrtvom ispoštuju sve ove smjernice. Dešava se da jedan socijalni radnik bude imenovan za više maloljetnika, koji po zakonu moraju imati zakonskog zastupnika. Kako to ovim profesionalcima nije jedini posao, ne preostaje dovoljno ni vremena ni energije da se svakom djetetu posvete koliko je to potrebno. Tako se redovno dešava da profesionalci iz sigurnih kuća/skloništa imaju bolji uvid u potrebe svakog djeteta, nego privremeni staratelj.

Sigurne kuće/skloništa za djecu žrtve trgovine ljudima

Prva sigurna kuća za djecu žrtve nasilja i eksploatacije otvorena je u Banjaluci, a vodi je udruženje „Nova generacija“. Do sada su djeca žrtve trgovine ljudima zbrinjavana u sigurne kuće/skloništa za smještaj žena, žrtva trgovine ljudima. Ove sigurne kuće/skloništa vode udruženja Međunarodni forum solidarnosti - EMMAUS i Medica Zenica koje imaju potpisane protokole o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH za smještaj i zbrinjavanje stranaca žrtava trgovine ljudima. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je u prvom kvartalu ove godine raspisalo javni poziv za dodjelu grant sredstava nevladinim organizacijama koje osiguravaju direktnu pomoć žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH. U okviru ovog poziva biće odabrane dvije nevladine organizacije koje će ispred Ministarstva osiguravati direktnu pomoć žrtvama trgovine ljudima državljanima BiH.³⁰

²⁹ Priručnik za direktnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima u BiH, Međunarodna organizacija za migracije, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije BiH, Sarajevo 2008.

³⁰ Rezultati ovog javnog poziva još nisu objavljeni.

Protokolima o saradnji regulisani su međusobni odnosi, kao što su uslovi smještaja, razmjena informacija, prijem i otpust žrtve. Svaka nevladina organizacija koja rukovodi skloništem za žrtve trgovine ljudima ima dežurnu osobu koja se može kontaktirati 24 sata dnevno u cilju zbrinjavanja potencijalne žrtve trgovine ljudima.

Smještaj u sklonište vrši privremeni staratelj nadležnog centra za socijalni rad u slučajevima kada je žrtva identifikovana u ovoj ustanovi. Smještaj se vrši na osnovu dokumentacije koju je neophodno dostaviti nadležnoj nevladinoj organizaciji u što kraćem roku od trenutka identifikacije, a u cilju što bržeg i adekvatnijeg zbrinjavanja žrtve. Dokumentacija se dostavlja isključivo lično prilikom smještaja žrtve trgovine. Prilikom smještaja nadležna udruženja će imenovati svog voditelja slučaja koji će u saradnji sa voditeljem slučaja centra za socijalni rad obaviti razgovor sa žrtvom radi upoznavanja s pravima i obavezama boravka u skloništu, a u cilju prilagođavanja žrtve na uslove smještaja i efikasnijeg ukazivanja pomoći. Sklonište predstavlja oblik sigurnog privremenog zbrinjavanja.

Ako se radi o djetetu žrtvi trgovine, stranom državljaninu, obavještava se centar za socijalni rad (prema mjesnoj nadležnosti), kako bi se što prije pokrenuo postupak za utvrđivanje privremenog starateljstva nad djetetom. Istovremeno se dijete upućuje na potrebne medicinske preglede, što uključuje opšti medicinski pregled ili pregled specijaliste školske medicine, kao i specijalističke preglede prema specifičnim medicinskim indikacijama. Ukoliko postoje naznake da je dijete bilo izloženo nekom od oblika seksualne traumatizacije, upućuje se na ginekološki pregled, kao i laboratorijske pretrage na osnovu kojih se može utvrditi prisustvo spolno prenosivih ili drugih zaraznih bolesti. Djeca žrtava trgovine ljudima su često ovisna o drogama i alkoholu ili imaju ozbiljnije psihijatrijske smetnje, tako da se nakon inicijalnog neuropsihijatrijskog pregleda često upućuju na bolnički ili specijalizovani ambulantni tretman u centar za mentalno zdravlje radi liječenja od bolesti ovisnosti. Započeti tretman bolesti ovisnosti nastavlja se tokom boravka djeteta žrtve trgovine u skloništu.

Kada se radi o djeci žrtvama trgovine ljudima koja su državljani BiH, pored navedenih postupaka, putem mjesno nadležnog centra za socijalni rad uspostavlja se kontakt sa djetetovim roditeljima i užom porodicom. Kada biološki roditelji nisu u stanju da preuzmu brigu o djetetu, nadležni centar za socijalni rad pokreće postupak određivanja starateljstva nad djetetom. Uz izraženu saglasnost i spremnost djeteta, dijete se uključuje u redovno ili vanredno školo-

vanje. Pored mogućnosti nastavka školovanja, djeci se nudi da se u skladu sa svojom spremnošću i afinitetima uključuju na kurseve za obuku iz različitih zanimanja (šivanje, friziranje, tapetarstvo i sl.).

Za svako dijete žrtvu radi se plan rehabilitacije koji sadrži detaljni pregled o uslovima smještaja, neophodnoj odjeći i obući, higijenskim potrebštinama, neophodnim medicinskim uslugama, vrsti i trajanju psihološkog savjetovanja i pomoći, vrsti i trajanju radno-okupacione terapije, mogućnost i pravo komuniciranja s porodicom, te uslove komunikacije (telefonom, lično), planiranje posjeta porodici tokom boravka u skloništu i njihovo trajanje (u skladu s prethodno urađenom procjenom sigurnosti), planiranje intervjuisanja i njegova realizacija, neophodni transport i osiguranje istog prilikom odlaska u policiju i tužilaštvo, te medicinske ustanove, kao i organizacija komunikacije i razmjene dokumentacije sa starateljem i ostalim profesionalcima nadležnim za slučaj.

Dijete žrtva, bosanskohercegovački državljanin, može napustiti sklonište samo na pismeni zahtjev i u prisustvu zakonskog staratelja. Stranac žrtva može napustiti sklonište samo uz pristanak nadležnih institucija, pod određenim uslovima i u slučajevima regulisanog statusa boravka. Žrtva stranac može napustiti sklonište samo u pratnji službenika nadležne institucije koji/a je izvršio/la smještaj žrtve u sklonište.

Sigurna kuća/sklonište udruženja **Međunarodni forum solidarnosti (MFS) EMMAUS** locirana je u kompleksu Duje kod Gračanice. U ovoj sigurnoj kući se svim žrtvama, nezavisno od državljanstva ili dobi, pruža smještaj i usluge koji odgovaraju Evropskim standardima kvaliteta. Od oktobra 2008. godine, MFS EMMAUS posjeduje sertifikat ISO9001/2000, koji osigurava garanciju kvaliteta pruženih usluga svim ugroženim kategorijama, među kojima su i djeca žrtve trgovine ljudima. Ovaj sertifikat se obnavlja na godišnjoj osnovi, a u zavisnosti od unapređenja kvaliteta usluga.

Asistencija koju MFS EMMAUS tokom dugogodišnjeg rada pruža djeci žrtvama trgovine ljudima, stranim i bosanskohercegovačkim državljanima, je višestruka, a sastoji se od smještaja u sklonište, pružanja zaštite i sigurnosti, hrane, odjeće, obuće, higijenskih i ostalih potrebština, svih vrsta medicinskih usluga (uključujući hospitalizaciju), teorijsku i praktičnu edukaciju, osposobljavanje putem rada, usluge reintegracije, te pravnu pomoć. U sklopu asistencije rizičnim kategorijama, kao što su djeca bez pratnje, obezbjeđuje se sljedeće:

- Majke sa djecom se smještaju u apartmane koji su prilagođeni uslovima i potrebama djeteta, sa odvojenim prostorom za boravak, kuhinjom, spavaonicom, kupatilom i prostorijom za igru i zabavu;
- Djeci se obezbjeđuju svi neophodni preduslovi za normalan razvoj (hrana, garderoba, pelene, krevetić, igraona, igračke i sl.) u skladu sa starosnom dobi;
- Ljekar u suradnji sa nadležnom higijensko-epidemiološkom službom, planira i provodi vakcinaciju i revakcinaciju djece;
- Djeca predškolskog i školskog uzrasta se uključuju u program opismenjavanja.

Stručni tim MFS EMMAUS-a koji čine psiholozi, neuropsihijatar i defektolozi vrše analize sposobnosti i mogućnosti djeteta. Djeca se pripremaju za polaganje razreda u osnovnoj i srednjoj školi. Polaganje se provodi u skladu sa Memorandumom o razumijevanju između EMMAUS-a i škole koja omogućava polaganje i dodjelu priznatih svjedočanstava i diploma o stručnoj spremi. Posebne aktivnosti ovog udruženja se odnose na prevenciju i podizanje svijesti javnosti o problemu trgovine ljudima.

Sigurna kuća/sklonište „Medica“ Zenica

„Medica“ Zenica je nevladina organizacija, koja od 1993. godine kontinuirano pruža psihosocijalnu i medicinsku podršku ženama i djeci žrtvama ratnog, a potom i poratnog nasilja. Ciljne grupe su im žrtve ratnih silovanja i ostalih oblika ratne torture, žrtve seksualnog nasilja u mirnodopskim uslovima, žrtve porodičnog nasilja, kao i žrtve trgovine ljudima.

U toku 2011. godine otvoreni su Dječji dnevni centar i prihvatilište za djecu koja rade i/ili žive na ulici. Ovaj centar predstavlja sigurno mjesto za djecu, gdje se adekvatno i interventno reaguje kako bi se pomoglo rješavanju problema djeteta, promovišu i štite dječija prava (siguran smještaj, vaspitno-obrazovni rad, edukativno-kreativne i rekreativne radionice, zadovoljavanje osnovnih potreba - svjež obrok, odjeća, obuća, higijena, pružanje medicinskih usluga unutar postojećih servisa).

„Medica“ Zenica ima potpisane protokole o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju kako djece stranaca, tako i djece bosanskohercegovačkih državljana žrtava trgovine ljudima.

U udruženju je razvijen program brzog završavanja škole koji se realizuje u saradnji sa obrazovnim institucijama. Profesionalci iz ove organizacije pružaju podršku djeci u savladavanju gradiva, obezbjeđuju im kompletan školski pribor, udžbenike i finansiraju prevoz, ako je to potrebno, kroz saradnju sa školom prate postignuća svakog djeteta.

„Dječija kuća - sigurno mjesto” udruženja „Nova generacija”, Banjaluka³¹

Ovo je prva sigurna kuća namijenjena za djecu žrtve nasilja i eksploatacije i ima kapacitet 14 ležaja. U sigurnoj kući radi šest profesionalaca: socijalni radnici, vaspitači, psiholog i pedagog.

Smještajem djece žrtava nasilja i eksploatacije u sigurnu kuću, provodi se zaštitna mjera kako bi se žrtva fizički i psihički zaštitila od počinioca nasilja i/ili eksploatatora, odnosno da se djetetu pruži zaštita života, tjelesnog integriteta i duševnog zdravlja, te spriječi daljnje zlostavljanje i zloupotreba. Sigurna kuća ima dva istovjetna objekta, a u svakom po pet spavaonica, veliki dnevni boravak, učionicu-igraonicu, kuhinju, vešeraj, spavaonicu za dežurnog radnika, kancelariju i sanitarne čvorove. Kuće se nalaze u prostranom dvorištu koje treba opremiti osnovnim sredstvima za sportske aktivnosti.

Djeci žrtvama, smještenim u sigurnu kuću, obezbijedeno je pet obroka u toku dana, te razne kreativne i rekreativne aktivnosti. Kuća se nalazi u blizini osnovne škole, tako da se djeca lako mogu uključiti u školski sistem, obezbijedena im je zdravstvena njega i zaštita. Za svaku žrtvu se u roku od sedam dana izrađuje individualni program tretmana korisnika (terapijski, vaspitno-obrazovni rad, okupaciono angažovanje, kulturno-zabavne aktivnosti, rekreativne aktivnosti i drugo), te se stvaraju uslovi za uspostavljanje ili održavanje kontakta sa porodicom, srodnicima i okolinom.

Udruženje „Nova generacija” je kuće dobilo od grada kako bi u saradnji sa Centrom za socijalni rad obezbijedilo ovu uslugu za djecu žrtve nasilja i eksploatacije. Ova kuća ima kapacitete, i materijalne i ljudske, da postane specijalizovana za smještaj sve djece žrtava trgovine ljudima i djece bez pratnje na nivou Bosne i Hercegovine. U tom pravcu su već poduzete određene aktivnosti sa Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH i Ministarstvom sigurnosti BiH.

³¹ U procesu je preregistracija sigurne kuće u prihvatilište za djecu.

Pravna pomoć

Pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima pruža udruženje „Vaša prava BiH“, koje ima potpisan protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. Udruženje pruža besplatnu pravnu pomoć kroz efikasnu mrežu centara pravne i informativne pomoći u 16 kancelarija i sa 60 mobilnih timova širom BiH. U korisnike usluga udruženja „Vaša prava BiH“ spadaju raseljene osobe, povratnici, izbjeglice, ugrožene kategorije lokalnog stanovništva³², tražioci azila i izbjeglice u BiH, osobe iz regije koje traže privremenu zaštitu u BiH, osobe iz regije koje su pod privremenom zaštitom u BiH, osobe u BiH kojima je potrebna pomoć za pitanja državljanstva, te žrtve trgovine ljudima.

Kada prime informaciju o potencijalnoj žrtvi, ovlašteni službenik udruženja „Vaša prava BiH“ obavezan je, u roku od tri dana od dobijanja obavijesti, posjetiti sigurnu kuću i dati žrtvi osnovne informacije o pitanju legislative, odnosno, prava koja joj pripadaju. Ukoliko je u pitanju strana žrtva trgovine ljudima, najkasnije u roku od 15 dana mora se podnijeti zahtjev za odobrenje privremenog boravka iz humanitarnih razloga, ukoliko žrtva nije na drugi način regulisala boravak.

Resursi za stručno usavršavanje

Posljednjih godina u BiH je razvijeno nekoliko značajnih priručnika, praktikuma i pravila, koji regulišu sva značajna pitanja vezana za trgovinu ljudima, pa tako i djecom. Priručnici i praktikumi su razvijeni sa ciljem edukacije profesionalaca i studenata socijalnog rada i svi zajedno predstavljaju značajan resurs u borbi protiv trgovine djecom.

Priručnik za direktnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima u BiH³³

Osnovna svrha ovog Priručnika je predstavljanje najboljih iskustava i prakse koji su karakteristični za prostor Bosne i Hercegovine, a u vezi su sa direktnom asistencijom žrtvama trgovine ljudima. U priručniku su opisani osnovni oblici zaštite i standardne radne procedure koje primjenjuju profesionalci uključeni u aktivnosti na direktnom asistiranju žrtvama trgovine ljudima u BiH.

³² Pomoć lokalnom stanovništvu ogleda se u pružanju usluga ugroženim starim osobama, osobama sa onesposobljenjem, djeci bez roditeljskog staranja, samohranim majkama, žrtvama nasilja u porodici, traumatizovanim osobama, žrtvama trgovine ljudima i nacionalnim manjinama, kao i izbjeglicama i povratnicima koji su, nakon izvjesnog perioda, integrirani u društvo i iz kategorije izbjeglica i povratnika „prešli“ u kategoriju ugrožene lokalne populacije.

³³ Međunarodna organizacija za migracije, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije BiH, Sarajevo 2008.

Priručnik za službenike zaposlene u tužilaštvu, policiji, socijalnim i zdravstvenim institucijama – zaštita djece od trgovine ljudima³⁴

Priručnik je zajednički referentni izvor za pružanje pomoći žrtvama trgovine ljudima u zemlji, izrađen na osnovu najboljih iskustava u radu i uz primjenu zajedničkih standarda. Sadrži poglavlja sa specijalizovanim sadržajem namijenjenim zdravstvenim radnicima, socijalnim radnicima i osobama koje rade u skloništima.

Smjernice o postupanju centara za socijalni rad sa žrtvama trgovine ljudima³⁵ definišu radnje koje su centri za socijalni rad dužni da preduzmu kada dođu u kontakt sa žrtvama trgovine ljudima. Primjena ovih smjernica je obaveza i odgovornost svih zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite.

Praktikum za studente odsjeka za socijalni rad o pojavi i pojavnim oblicima: radne eksploatacije djece, trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prostitucije, pornografije i pedofilije. ³⁶

Primjena Praktikuma će, pored podizanja nivoa znanja i obučenosti socijalnih radnika i drugih profesionalaca, unaprediti i profesionalne standarde, te ojačati cjelokupni mehanizam direktne asistencije i pomoći za žrtve trgovine ljudima, organizovane prostitucije, iskorištavanje djece u pornografske svrhe i pedofilije i na taj način osigurati veće poštovanje i zaštitu najvažnijih ljudskih prava u Bosni i Hercegovini.

Pravila o zaštiti žrtava i svjedoka žrtava trgovine ljudima državljana Bosne i Hercegovine³⁷

Pravila su usvojena kao obavezujući standard zaštite ljudskih prava žrtava i svjedoka trgovine ljudima, državljana Bosne i Hercegovine. Pravila utvrđuju načela i zajedničke standarde rada koji se odnose na postupak identifikacije, organizaciju zaštite i pomoći, primarnu i sekundarnu prevenciju i ostale aktivnosti u vezi sa zaštitom i pružanjem pomoći žrtvama trgovine ljudima i svjedocima žrtvama trgovine ljudima iz Bosne i Hercegovine.

34 Grupa autora, Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u BiH i Save the Children Norveške, Sarajevo 2007.

35 Ministarstvo sigurnosti BiH, Catholic Relief Services, Sarajevo, 2010.

36 Ministarstvo sigurnosti i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sarajevo 2010.

37 „Službeni glasnik BiH”, broj 66/07.

5.2.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?

Djeci žrtvama trgovine ljudima, bez obzira da li se radi o stranim ili bosanskohercegovačkim državljanima, smještaj treba osigurati odvojeno od odraslih žrtava. Postojeće sigurne kuće koje se koriste za smještaj djece žrtava i djece bez pratnje, bez obzira na sve usluge koje pružaju djeci, nisu prikladno rješenje za njihov oporavak i socijalnu integraciju. Okruženje u kojem se nalaze sigurne kuće i njeni korisnici, odrasle žrtve, psihički bolesnici i beskućnici, nije odgovarajuća sredina za ranjive kategorije djece, kakve su žrtve trgovinom i djeca bez pratnje. Najprikladnije rješenje bi moglo biti da se djeca žrtve smještaju u sigurnu kuću udruženja „Nova generacija“, koja je isključivo namijenjena za djecu žrtve nasilja i eksploatacije. Ova kuća bi, kada se organizuje u skladu sa evropskim standardima, mogla predstavljati resurs za smještaj i djece bez pratnje, bez obzira na status koji imaju i to na nivou čitave Bosne i Hercegovine. Ovakvom rješenju bi trebalo prethoditi potpisivanje protokola o saradnji sa resornim ministarstvima.

5.2.4. Koji su servisi i usluge koji nedostaju i ko su potencijalni organizatori istih?

Sklonište za djecu žrtve trgovine ljudima i djecu bez pratnje može da bude u sklopu neke od socijalnih ustanova za smještaj djece, ali funkcionalno i programski odvojeno. Rad tog skloništa može da organizuje ili sama ustanova ili specijalizovane nevladine organizacije koje u ovom poslu imaju veliko iskustvo. Strateškim dokumentima u oblasti socijalne zaštite u oba entiteta i u Brčko Distriktu planiran je razvoj alternativnih oblika smještaja djece. Provođenjem ovih mjera oslobađaju se kapaciteti u postojećim ustanovama, koji se mogu iskoristiti za otvaranje novih servisa za djecu žrtve trgovine ljudima i djecu bez pratnje. Ova skloništa trebaju biti opremljena i organizovana u skladu sa razvojnim potrebama djeteta. U tom smislu se moraju razviti minimalni standardi kvaliteta pružanja pomoći žrtvama trgovine ljudima u domenu osiguranja pravne pomoći, smještaja, psiho-socijalne zaštite, medicinske pomoći, obrazovanja, osposobljavanja za rad, pronalaženja posla i dugih alternativnih oblika zbrinjavanja djece žrtava trgovine ljudima bosanskohercegovačkih državljana, treba koristiti kada je god to u najboljem interesu djeteta.

Privremeni staratelji – bilo bi dobro na nivou entiteta formirati agenciju koja bi okupljala socijalne radnike koji su motivisani i edukovani

za obavljanje funkcije privremenog staratelja. Potrebno je uvesti akreditovani program³⁸ za poslove privremenog staratelja za djecu u pokretu bez pratnje i na osnovu toga osigurati licencirane³⁹ socijalne radnike za obavljanje ovih stručnih poslova. Ovi profesionalci bi preuzimali brigu za djecu žrtve trgovine ljudima i djecu bez pratnje, zalagali se za ostvarenje njihovih prava i obavljali ostale zakonom propisane aktivnosti. Na ovaj način bi država osigurala potpunu brigu za dijete. Privremenim starateljima bi ovo bio osnovni zadatak, a normativima bi bio određen broj djece na jednog staratelja.

Kako bi se osigurala komunikacija sa djecom i uvažavalo njihovo pravo na participaciju, neophodno je osigurati licencirane prevodioce za djecu strane državljanke. Ova usluga može biti vezana za agenciju koja obezbjeđuje privremene staratelje i pretpostavka je za ostvarivanje mnogih prava djece žrtava trgovine ljudima.

5.3. Djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite

5.3.1. Nadležnosti i odgovornosti

Za djecu koja u Bosni i Hercegovini uživaju status međunarodne pravne zaštite nadležna su dva ministarstva; Ministarstvo sigurnosti BiH je nadležno za utvrđivanje statusa, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sektor za izbjeglice, raseljene osobe, readmisiju i stambenu politiku, nadležno je za smještaj i ostvarivanje prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, rad i obrazovanje, pod istim uslovima pod kojim i bosanskohercegovački građani ostvaruju ta prava. Ista prava pripadaju osobama koje su smještene u Izbjegličko prihvatni centar u Salakovcu, kao i onim koje se nalaze u privatnom smještaju širom Bosne i Hercegovine.

Osnovni problem osoba sa priznatim izbjegličkim statusom jeste nedostatak integracijskih programa na državnom nivou, koji bi uključivali prije svega rješavanje adekvatnog stambenog pitanja i pomoć pri pronalasku zaposlenja. Najveća prepreka pri integraciji je i njihov nizak obrazovni nivo, jer ih većina nema završeno ni

³⁸ Postupak akreditacije je postupak u kome se ocijenjuje da li program obuke, odnosno program pružanja usluge, namijenjen stručnim radnicima i stručnim saradnicima ispunjava utvrđene standarde za akreditaciju.

³⁹ Licenciranje je postupak u kome se ispituje da li pružalac usluga socijalne zaštite (organizacija), odnosno stručni radnik (pojedinaac), ispunjavaju kriterijume i standarde za pružanje usluga u oblasti socijalne zaštite. Licenca je, jednostavno rečeno, dozvola za rad.

osnovno obrazovanje. Integraciju otežava netolerancija domaćeg stanovništva na kulturalne, jezičke i običajne razlike.

5.3.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece koja uživaju status međunarodne pravne zaštite

Izbjeglički prihvatni centar Salakovac

U Centru su korisnicima osigurana zakonom zagarantovana prava. Djeca školskog uzrasta su uključena u sistem obrazovanja u obližnjim osnovnim školama ili u srednjim školama u Mostaru.

Udruženje Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena, u skladu sa Protokolima koje je potpisala sa nadležnim ministarstvima, za djecu u Izbjegličkom centru organizuje različite aktivnosti:

- pomoć u učenju,
- sportske aktivnosti dva puta sedmično,
- kreativne radionice,
- igraonice.

U krugu Centra je opremljena jedna prostorija za pomenute aktivnosti, ali djeca imaju pristup samo kada su prisutni aktivisti pomenutog udruženja.

I pored stalnih napora koje ulažu Ministarstvo, uprava Izbjegličkog centra i Fondacija, osnovni problem djece koja uživaju status međunarodne pravne zaštite je njihova nedovoljna integrisanost u društvo. Posmatrano iz ugla djece, ona se osjećaju obilježanim, a željela bi da žive kao i druga djeca. Iako imaju slobodu kretanja, žičana ograda oko Izbjegličkog centra u njima pobuđuje osjećaj zatvorenosti, izolovanosti i ograničenja.

Integracija djece koja sa svojim porodicama žive u privatnom smještaju nije ostvarena, jer sva djeca nisu uključena u obrazovni sistem. Djeca rade sa roditeljima na prikupljanju sekundarnih sirovina od kojih ostvaruju skromni porodični budžet. Do sada ni osnovne škole, ni centri za socijalni rad, nisu imali proaktivnu ulogu u procesu uključivanja djece u školu, niti imaju dodatne programe podrške djeci u savladavanju gradiva.

Psihosocijalna pomoć

Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena ima potpisan Protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice o pružanju psihosocijalne podrške i pomoći osobama koje uživaju status međunarodne pravne zaštite,

osobama pod subsidijarnom zaštitom, državljanima BiH koji se vraćaju po sporazumima o readmisiji, te djeci tražiocima azila u BiH. Programe podrške Fondacija pruža i djeci koja su smještena u Izbjeglički centar u Salakovcu i djeci koja sa roditeljima žive u privatnom smještaju. Veliku logističku pomoć u ovom radu pružaju im centri za socijalni rad u onim lokalnim zajednicama gdje žive porodice sa statusom međunarodne zaštite u BiH.

Pravna pomoć

Besplatnu pravnu pomoć osobama koje uživaju međunarodnu pravnu pomoć pruža Udruženje „Vaša prava BiH” na osnovu Protokola o saradnji sa resornim ministarstvom.

5.3.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?

Prostor Izbjegličko-prihvatnog centra u Salakovcu treba urediti i organizovati u skladu sa najboljim interesom djece:

- Potrebno je žičanu ogradu zamijeniti ogradom koja je uobičajena u tom podneblju.
- Prostor namijenjen djeci za igru i kreativne i ostale aktivnosti treba da bude dostupan djeci i u vrijeme kada saradnici Fondacije nisu prisutni. Djeca trebaju da naprave pravila ponašanja i raspored korištenja ove prostorije i da se organizuju za njeno odgovorno korištenje.
- Neophodno je da računar i štampač sa internet priključkom budu dostupni djeci za potrebe nastave.
- Za djecu koja su sa porodicama u privatnom smještaju neophodno je razviti efikasnije programe za uključivanje djece u obrazovni sistem i obavezati škole na proaktivan stav prema ovoj djeci.
- Potrebno je da se, pored sportskih aktivnosti koje se realizuju u krugu Centra, organizuju i sportski susreti i turniri na kojima bi učestvovala ekipe iz lokalne zajednice i susjednih mjesta, a sve sa ciljem socijalne integracije djece koja tu žive. Za realizaciju ovih aktivnosti potrebno je nabaviti odgovarajuću sportsku opremu i urediti vanjske sportske terene.

5.3.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni nosioci tih usluga?

U gradovima u kojima žive porodice, koje imaju status međunarodne pravne zaštite, trebaju razviti programe obuhvata djece predškolskog uzrasta u predškolske ustanove u gradu radi njihove integracije i socijalizacije sa drugom djecom. Država bi trebala uvesti institucionalne afirmativne mjere da se ovoj djeci omogući besplatan pristup ovim ustanovama. Na ovaj način bi se pomogla socijalna integracija djece od najranijeg uzrasta i prevenirali svi oblici eksploatacije i zloupotrebe djece.

Za djecu u lokalnim zajednicama nedostaju efikasniji programi podrške djeci u savladavanju gradiva i kontroli redovnog pohađanja nastave. Fondacija bi, na osnovu svog dugogodišnjeg iskustva, mogla razviti mrežu sa lokalnim nevladinim organizacijama koje bi organizovale rad sa djecom i saradnju sa školama i roditeljima djece na ovim zadacima.

Lokalne vlasti, u saradnji sa obrazovnim ustanovama i nevladinim organizacijama i obrazovnim vlastima, treba da organizuju vanredno polaganje određenih razreda osnovne škole i promovišu upis u srednje i strukovne trogodišnje škole. Za realizaciju ove inicijative neophodno je obezbijediti pomoć kroz besplatne udžbenike, školski pribor i besplatan prevoz, ako za istim postoji potreba. Pored ovih materijalnih izdataka, neophodno je osigurati pomoć u savladavanju gradiva i stalnu kontrolu redovnosti pohađanja nastave. Osnovne škole, kod kojih je zadnjih godina zabilježen smanjen broj novo upisanih učenika, mogle bi preuzeti organizaciju ovih servisa.

Centri za socijalni rad i nevladine organizacije trebaju organizovati kampanje na lokalnom nivou za podizanje svijesti stanovništva o toleranciji prema različitostima i uvažavanju drugačijih običaja i kultura.

5.4. Djeca tražioci azila

5.4.1. Nadležnosti i odgovornosti

Sva pitanja vezana za azil rješavaju se u Ministarstvu sigurnosti BiH, odnosno u Sektoru za azil koji vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose na izvršenje i provođenje politike i postupka azila u BiH, koordinira rad nadležnih organizacionih jedinica, vrši poslove koji se odnose na izradu prednacrti i nacrti zakona i

podzakonskih akata iz ove oblasti, obezbjeđuje prihvata, smještaj i podršku tražioca azila, prati stanje u vezi sa postizanjem evropskih standarda u ovoj oblasti, vrši analizu i izvještavanje, kao i druge poslove koji po svojoj prirodi spadaju u nadležnost ovog sektora.

Djeca koja traže azil u BiH najčešće su u pratnji svojih roditelja, a vrlo rijetko bez pratnje. Tražioci azila sa strane državljanima koji su u čekanju rješavanja svog statusa smješteni u azilantski centar. Tražioci azila, ukoliko imaju uslove, mogu obezbijediti i sami sebi privatni smještaj. Djeca tražioci azila bez pratnje smještaju se u azilantski centar, ali im se prethodno imenuju privremeni staratelji koji brinu o ostvarivanju svih njihovih prava sve dok borave u BiH.

Za ovu djecu je osiguran niz aktivnosti koje su predviđene zakonom, koje imaju za cilj da olakšaju i poboljšaju kvalitet života djece dok traje njihov privremeni boravak u zemlji. Ove vrste usluga, prema Protokolu o saradnji, pruža udruženje Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena.

Tražitelji međunarodne zaštite u BiH imaju pravo na prihvata i smještaj, ishranu, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje, ali nemaju pravo na zapošljavanje. Svima njima je mjesečno osiguran paket hrane, higijenski paket i 20 KM po članu porodice za svježiju hranu.

Na teritoriji BiH prisutan je problem priznavanja izbjegličkog kartona i kartona tražioca azila kao identifikacionih dokumenata. Naime, evidentno je da organi uprave i pored postojanja propisa kojima se reguliše postupak dokazivanja identiteta ovakvom vrstom identifikacionog dokumenta, nisu upoznati s njima, odnosno da ih ne primjenjuju. Naročito se to odnosi na propise koji su doneseni na nivou BiH, tako da nadležni organi pred kojim se podnosi zahtjev za upis djece u matične knjige ne priznaju izbjeglički ili karton tražioca azila kao validan dokument, iako je to pitanje regulisano pozitivnim zakonodavstvom na način da je taj karton njihov jedini identifikacioni dokument.

5.4.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece koja traže azil u Bosni i Hercegovini

Azilantski centar

Postojeći azilantski centar je privremenog karaktera i biće zatvoren kada se otvori novoizgrađeni azilantski centar u Delijašu kod Trnova. Centar za prihvata i smještaj osoba koje zatraže međunarodnu zaštitu u BiH, u potpunosti će zadovoljavati sve standarde koji se

odnose na ovu kategoriju objekata.

Centar za azil će imati sljedeće sadržaje: prijavnice i zgrade za prvi prihvata i smještaj osoba pod međunarodnom zaštitom (azilom), restoran za ishranu, ambulante, upravne zgrade centra (objekat za registraciju, intervju, besplatnu pravnu pomoć, kao i za potrebe UNHCR-a u BiH i nevladinih organizacija koje su uključene u proces međunarodne zaštite u BiH).

Novi centar će imati kapacitet 154 mjesta, gdje će biti razdvojene porodice, samci, osobe sa posebnim potrebama itd. Urađena je i kompletna interna saobraćajna mreža, te igrališta i igraonice za potrebe djece azilanata.

Pravna pomoć i psihosocijalna podrška

Besplatnu pravnu pomoć tražiocima azila u BiH pružaju udruženja „Vaša prava BiH” i „Fondacija lokalne demokratije”. Udruženje „Vaša Prava BiH” se bavi pitanjima azila, uključujući identifikaciju tražilaca azila, pružanje pravnih savjeta i pripremu žalbi. U skladu sa „Protokolom o pružanju besplatne pravne pomoći”, potpisanim sa Ministarstvom sigurnosti, „Vaša Prava BiH” pruža besplatnu pravnu pomoć izbjeglicama, tražiocima azila, osobama koje imaju pravo na privremeni boravak po osnovu humanitarnih razloga, osobama koje imaju pravo na privremeni ulazak i osobama koje imaju pravo na zaštitu kao žrtve trgovine ljudima. Fondacija lokalne demokratije, uz podršku UNHCR-a, nudi besplatnu pravnu pomoć, savjetovanje i predstavljanje stranaca i osoba bez državljanstva koje se suočavaju sa progonom u svojim zemljama porijekla ili zemljama uobičajenog boravišta i traže azil u BiH.

U postupku po zahtjevu za azil, zaposleni u udruženju „Fondacija lokalne demokratije” u svojstvu pravnih zastupnika pružaju besplatnu pravnu pomoć tražiocima azila tokom čitavog upravnog postupka. U slučaju negativne odluke po zahtjevu za azil, besplatna pravna pomoć pruža se i u toku upravnog spora, počev od podnošenja tužbe pred Sudom BiH. Navedena udruženja, također vrše upis kod nadležnih organa u matične knjige rođenih djece čiji roditelji imaju status tražioca azila u BiH. U većini slučajeva radi se o provođenju naknadnog upisa pred nadležnim organima u kojima bi bez pravne pomoći tražiocima azila bilo otežano ostvarivanje prava koja im prema zakonu pripadaju. Tražiocima azila pružaju pravnu pomoć i u drugim postupcima prilikom rješavanja praktičnih upravnih stvari pred školama, centrima za socijalni rad, ministarstvima, bolnicama,

opštinskim sudovima i drugim organima uprave ili institucijama. Tražiocima međunarodne zaštite u BiH osigurana je osnovna zdravstvena zaštita, koja se pruža u centru za smještaj tražioca azila. U slučaju potrebe i iskazanog mišljenja ljekara u centru, tražilac azila može se uputiti u zdravstvenu ustanovu.

Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena tražiocima azila pruža psihosocijalnu podršku. U procesu trijaže utvrđuje se kakva je pomoć djeci potrebna i koji su prioriteti.

Ostali resursi

Priručnik o azilu u Bosni i Hercegovini⁴⁰ urađen je sa ciljem detaljnog informisanja stranaca sa procedurama prilikom traženja azila u BiH.

Bosna i Hercegovina: Vodič kroz zemlju odredišta⁴¹ je priručnik koji je pripremila Međunarodna organizacija za migracije sa svim neophodnim informacijama vezanim za strance.

5.4.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?

Rezultati istraživanja o položaju djece u pokretu u BiH pokazali su da su najveći problemi porodica tražioca azila vezani za siromaštvo, neuslovne smještajne kapacitete, pristup obrazovanju i ostvarenje prava na jezik, tradiciju i kulturu. Preporuke za unapređenje položaja ove djece podudaraju se sa preporukama koje su date za djecu koja imaju međunarodnu pravnu zaštitu u Bosni i Hercegovini.

Nadamo se da će novi izbjeglički centar imati i namjenski prostor za organizaciju edukativnih i kreativnih aktivnosti, kao i ostalih društvenih događanja za djecu. Taj prostor treba imati odgovarajuću opremu, knjige i slikovnice, igračke, materijale, didaktička sredstva koja će pomoći djeci u procesu rasta i razvoja. Za potrebe rada sa ovom djecom, država treba osigurati stručne radnike, psihologa i animatore.

Pristup obrazovanju i pomoć djeci tražiocima azila u savladavanju gradiva mora biti prioritetan. U donošenju programa i planiranju aktivnosti neizostavno je potrebno uključiti i djecu.

40 Grupa autora, UNHCR, Ministarstvo sigurnosti BiH i Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo 2010.

41 Međunarodna organizacija za migracije, 2009. godina, ažuriran 2011.

Učešće djece - primjeri dobre prakse

A) U Švedskoj i Norveškoj su štampane informativne brošure za djecu koja traže azil, pisane na jeziku prilagođenom djeci i koje im objašnjavaju značenje svih njima nepoznatih pojmova i opisuju proceduru kroz koju se mora proći u procesu traženja azila. Kroz ovaj materijal djeca dobijaju jasne informacije o tome šta se dešava kada se podnese zahtjev za azil, šta se dešava nakon registracije, kako i zašto se provodi istraga o azilu, kako se donosi odluka o azilu. Posebno su važne informacije o tome šta se događa kada se odobri boravak, kao i informacije o tome šta se dešava kada se dobije odbijenica. U brošuri su date i osnovne upute o povratku u zemlju porijekla u slučaju kada nije odobren boravak i na kraju nekoliko riječi za odrasle koji su djeci bliski i važni. Sve ove informacije za dijete imaju veliki značaj, jer vlasti na taj način pokazuju da dijete nije isključeno iz ovog procesa i da blagovremenim obavještenjem mogu smanjiti frustracije kojim su djeca izložena u procesu traženja azila.

B) Projekat Mario je regionalnog karaktera i zasniva se na partnerstvu ustanovljenom 2009. godine. Tom prilikom, veliki broj nevladinih organizacija u Evropi koje se bave dječijom zaštitom, udružilo je snage da bi obezbijedilo efikasnije posredovanje i zastupanje i poboljšalo nivo zaštite djece u procesu migracije iz srednje i jugoistočne Evrope, a koja su u riziku od seksualne i radne eksploatacije. Cilj projekta je da nađe multilateralna rješenja za probleme sa kojima su djeca suočena prije, za vrijeme i poslije migracija, i koji zahtijevaju koordinirane mehanizme zaštite za svako dijete pojedinačno.

Već u početnoj fazi projekta Mario, prepoznata je potreba za uključivanje djeteta i njegovih stavova u sve komponente projekta; od začetka, preko nadgledanja, pa sve do procjene efekata. Tako su u pet zemalja formirani dječiji konsultacioni odbori, najvećim dijelom sastavljeni od djece u procesu migracije ili u riziku od ulaska u proces migracije. Cilj je prikupljanje stavova i pogleda o situaciji u kojoj se nalaze, kao i davanje prijedloga za unapređenje iste. Djeca u procesu migracije mogu postati vršnjački istraživači čime se otvara mogućnost da podijele saznanja dobijena istraživanjem. Dakle, djeca, koja su članovi odbora, mogu da implementiraju svoja saznanja i iskustva i na taj način propagiraju bolju zaštitu svojih prava.

Za djecu koja traže azil u Bosni i Hercegovini ili to rade njihovi roditelji, trebalo bi uraditi sličnu informativnu brošuru koju bi i djeca razumjela.

5.5. Djeca ilegalni migranti

5.5.1. Nadležnosti i odgovornosti

Ilegalni migranti u Bosni i Hercegovini su u nadležnosti Službe za poslove sa strancima, koja je upravna organizacija u sastavu Ministarstva sigurnosti BiH. Ona ima operativnu samostalnost, a osnovana je radi obavljanja upravnih i inspeksijskih poslova vezanih za kretanje i boravak stranaca u BiH. Služba za poslove sa strancima ima organizacione jedinice, terenske centre, koji se nalaze u: Sarajevu, Istočnom Sarajevu, Banjaluci, Mostaru, Zenici, Travniku, Bijeljini, Trebinju, Goraždu, Tuzli, Livnu, Ljubuškom, Orašju, Bihaću, Brčkom i Doboju. Imigracioni centar je organizaciona jedinica službe van njenog sjedišta.

Ministarstvo sigurnosti BiH ima potpisan protokol o saradnji sa nevladinim organizacijama MFS Emmaus i „Medica“ Zenica, koje preuzimaju brigu o djeci bez pratnje, ili u slučajevima kada su i majka i dijete žrtve trgovine ljudima. Ministarstvo finansira smještaj, hranu, zdravstvenu zaštitu i ostale potrebe djece smještene u sigurne kuće. Pored ove dvije organizacije, Ministarstvo ima potpisan protokol o saradnji sa udruženjem „Vaša prava BiH“, koje osobama iz njihove nadležnosti pruža besplatnu pravnu pomoć.

Dijete koje je sa roditeljima ilegalno ušlo u BiH biće smješteno zajedno sa roditeljima ili u Imigracioni centar ili na drugo mjesto koje im nadležna služba odredi.

Dijete koje u zemlju uđe ilegalno bez pratnje, Služba za poslove sa strancima će, po jasno utvrđenoj proceduri, zbrinuti u sigurnu kuću udruženja MFS Emmaus u Klokotnici. Za ovu djecu centar za socijalni rad u mjestu gdje je dijete pronađeno, imenuje privremenog staratelja, koji brine o pravima djeteta sve do trenutka kada se dijete smjesti u sigurnu kuću. Tada se imenuje novi privremeni staratelj iz centra za socijalni rad u mjestu gdje se nalazi sigurna kuća, koji vodi brigu o svim pravima djeteta. Služba za strance u saradnji sa centrima za socijalni rad koordinira sve aktivnosti za siguran povratak djeteta u matičnu zemlju. Oni djetetu izdaju rješenje o humanitarnom boravku, koji može biti na šest mjeseci, u slučaju da sa radi o žrtvi trgovine ljudima ili jednu godinu u ostalim slučajevima, sa mogućnošću produženja. U tom periodu se pokušava trajno riješiti slučaj, ali se u principu nastoji dijete vratiti u matičnu zemlju što prije.

5.5.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece neregularnih migranata

Imigracioni centar

Imigracioni centar je specijalizovana ustanova za prihvaćanje i smještaj stranaca kojima je odlukom nadležnog organa u Bosni i Hercegovini određena mjera stavljanja pod nadzor u skladu sa Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu. Radi se o izolovanoj i ograđenoj zgradi sa službenicima obezbjeđenja na kapiji. Porodični apartmani namijenjeni za smještaj porodica sa djecom nalaze se u tom ograđenom prostoru. Djeca su, nažalost, zbog odluke roditelja za nelegalnim migriranjem i njihovog statusa, prinuđena vrijeme provoditi, uglavnom, u unutrašnjosti zgrade čime su im, neminovno, uskraćena neka od prava zagarantovanih Konvencijom UN o pravima djeteta. Imigracioni centar je otvoren 2008. godine. Kapacitet mu je 80 osoba u muškom paviljonu, 12 ženskom i 2 porodična apartmana. Paviljon sa dva apartmana za porodice sa djecom otvoren je 2010. godine. Neregularni migranti, pored osiguranog smještaja, hrane, odjeće, imaju zdravstvenu zaštitu.

U slučaju Imigracionog centra postoji velika razlika u percepciji nadležne državne službe i nevladinih organizacija koje rade sa djecom. Vlasti su prvenstveno zainteresirane za striktno provođenje zakona, poštivanje procedura i efikasnog traženja rješenja za brzi povratak ilegalnih migranata u zemlju porijekla. Navladine organizacije su, s druge strane, prvenstveno zainteresovane da se za djecu, bez obzira na status njihovih roditelja, osigura boravak uz uvažavanje dječjih prava.

U Imigracionom centru korisnici imaju informacije o svojim pravima, upoznati su sa kućnim redom i sa rasporedom aktivnosti. Nažalost, informativni material nije prilagođen djeci.

Iz perspektive djece, boravak u Imigracionom centru im teško pada, jer se osjećaju izolovano, odvojeno od svoga prirodnog okruženja, od prijatelja, svog jezika, običaja, hrane na koju su navikli i sl. Za njih je, ipak, najveći izvor frustracija nedostatak aktivnosti i nedostatak informacija o tome šta se za njihovu porodicu poduzima od strane države i kakva im je dalja perspektiva.

Prošle godine je prostorija za zajedničke aktivnosti u paviljonu za porodice sa djecom u okviru Imigracionog centra opremljena slikovnicama, bojankama, igračkama, didaktičkim materijalima i

sredstvima za kreativne aktivnosti. Na ovaj način su stvoreni preduслови da djeca kvalitetnije provode vrijeme.

Dobar primjer alternative zatvorenom tipu smještaja ilegalnih migrantskih porodica sa djecom predstavlja praksa iz Belgije.

Primjeri dobre prakse

U Belgiji je pilotiran projekat za nelegalne migrante sa djecom, tzv. kućama do povratka. Postoje dvije vrste kuća:

- kuće za migrante sa djecom koji su uhapšeni na teritoriji Belgije i
- kuće za porodice sa djecom koje na granici traže azil.

Prije ulaska u kuće, porodice prolaze zdravstvene preglede. Smješteni u kuće imaju pravo na zdravstvenu zaštitu, a djeca pravo na obrazovanje. Ovo je pravo u praksi teško realizovati, najčešće zbog jezičke barijere. Članovi porodice imaju slobodu kretanja, ali u svakom času u kući mora biti bar jedan član porodice. U okviru Službe za poslove sa strancima rade savjetnici koji im je posao da budu pomoć i podrška porodicama koje su smještene u kuće do povratka. Savjetnik je istovremeno zadužen za 3-4 porodice i s njima je u dnevnom kontaktu. On ih priprema i za ostanak i za povratak u zemlju porijekla. Služba za poslove sa strancima preko svojih savjetnika promovira povratak ilegalnih migranata.

Određeni NVO-i imaju odobren pristup u ove kuće koje vrše monitoring programa koji se u njima provode.

Sigurna kuća/sklonište

Pošto država nema adekvatnih kapaciteta za smještaj djece ilegalnih migranata bez pratnje, Ministarstvo sigurnosti BiH je potpisalo ugovor o saradnji sa udruženjem MFS EMMAUS o zbrinjavanju djece bez pratnje. Usluge koje se djeci pružaju su smještaj, pružanje zaštite i sigurnosti, hrana, odjeća, obuća, higijenske i ostale potrepštine, sve vrste medicinskih usluga, kao i radno-okupaciona terapija i aktivnosti opismenjavanja za djecu.

Postojeći koncept pružanja usluga djeci koja su ilegalno ušla u BiH bez pratnje roditelja ili staratelja nije najbolje rješenje, jer djeca borave u sigurnoj kući u kojoj su smještene i odrasle žrtve nasilja.

5.5.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?

Iako je u Imigracionom centru značajno popravljena situacija po pitanju opreme, igraćaka, knjiga i ostalih potrepština važnih za razvoj djece, treba razmotriti mogućnost da se porodice sa djecom i u slučajevima kada se ne može utvrditi identitet roditelja, zbrinjavaju u objektima poluotvorenog tipa. Ako djeca moraju sa roditeljima provesti određeno vrijeme u imigracionom centru, onda je u njihovom najboljem interesu da taj period bude što kraći, da i oni i njihovi roditelji budu redovno informisani o tome šta se poduzima na njihovom slučaju i da im se osigura ostvarenje prava na učenje i igru, vlastitu kulturu i pravo na slobodno izražavanje mišljenja. Za djecu i roditelje mogu se organizovati programi psihosocijalne podrške, koji bi bili u skladu sa njihovim potrebama i interesovanjima.

Djecu bez pratnje roditelja ne treba zbrinjavati u sigurne kuće/skloništa koja su namijenjena i za odrasle žrtve nasilja, trgovine ljudima i domove za vaspitanje djece i mladih. Za smještaj djece bez pratnje, neregularne migrante, treba osigurati namjensku kuću na nacionalnom nivou. Ova kuća treba da funkcioniše po evropskim standardima.

Nepoznavanje jezika je veliki problem, pa djeca bez pratnje ne mogu izraziti svoje potrebe, što je frustrirajuće i za dijete i za profesionalce koji mu nastoje pomoći. Ne treba zaboraviti da je u pojedinim slučajevima, zbog kulturoloških razlika, teško uspostaviti i neverbalnu komunikaciju sa djecom. Dostupnost prevodioca, naročito u prvim danima boravka djeteta, kada se radi individualni plan rada za dijete, je od neprocjenjive važnosti.

5.5.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni organizatori?

Za smještaj porodica sa djecom, koje su nelegalno ušle u BiH, trebalo bi organizovati poluotvoreni tip smještaja, slično kako je to riješeno u Belgiji. Pored smještaja, belgijsko iskustvo je dobro i po tome što porodica ima na raspolaganju savjetnika koji, s jedne strane, dobro poznaje situaciju porodice i zalaže se za ostvarenje njenih prava a, s druge strane, štiti interese svoje države. Jedna od varijanti je da se uz takve objekte opremi dio za smještaj djece neregularnih migranata bez pratnje roditelja ili staratelja. Na taj način

bi se racionalnije trošili resursi za pružanje pravne, psihosocijalne pomoći i usluge prevođenja. Druga varijanta koja se tiče smještaja djece, nelegalnih migranata bez pratnje, je specijalna sigurna kuća namijenjena, opremljena i organizovana za rad samo sa djecom.

5.6. Djeca sa statusom povratnika po sporazumu o readmisiji

5.6.1. Nadležnosti i odgovornosti

Za porodice sa djecom, koje se po sporazumima o readmisiji vraćaju iz trećih zemalja do granice BiH, odgovorno je Ministarstvo sigurnosti BiH. Za porodice sa djecom, koje su smještene u Readmisionom centru Salakovac, nadležno je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, a za porodice koje su smještene van Readmisionog centra nadležne su socijalne službe u lokalnim zajednicama u koje se vraćaju.

Porodice koje se po ovom osnovu vraćaju u zemlju, odlaze u svoja prvobitna mjesta stanovanja, a ukoliko nemaju uslova za to, mogu biti smještene do 30 dana u Readmisioni centar, dok ne riješe svoj položaj.

Hronično siromaštvo, poseban kulturni i društveni model, visoka stopa nezaposlenosti, stereotipi i diskriminacija, nizak nivo obrazovanja i alarmantno stanje u zdravstvenoj zaštiti su su problemi koji su povratnike po sporazumu o readmisiji i „natjerali“ da potraže bolje uslove života u drugim zemljama. Povratkom se, često, nađu u još težoj situaciji.

Putni list je često i jedini identifikacioni dokument koji lice posjeduje dok ne pribavi druga dokumenta i on ima snagu javne isprave, koristi se u postupcima pred državnim organima, kao i prilikom ostvarivanja određenih prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite.

Djeca koja su rođena u zemljama u koje je porodica migrirala, zbog nedostatka rodnih listova ili zbog siromaštva, često ostaju izvan obrazovnog sistema.

Što je porodica duže boravila u inostranstvu ili ako su tamo djeca i rođena, to je njihov povratak i integracija teža.

Svaka lokalna zajednica u koju se vraća osoba po sporazumu o readmisiji dužna je da joj pomogne u procesu integracije. Država nema programe ekonomske pomoći porodicama koje se vrate po sporazumu o readmisiji, pa ako one po drugim kriterijima ne ostvaruju pravo na socijalnu pomoć, ostaju potpuno nezbrinute.

5.6.2. Obim i kvalitet postojećih servisa i programa zaštite djece povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji

Readmisioni centar je otvoren početkom 2013. godine i namijenjen je za prihvata i zbrinjavanje porodica koje izjave da nemaju mogućnost za privremeni smještaj, te da nemaju bliske srodnike i prijatelje. U Centru su povratnicima osigurani osnovni životni uslovi za period najduže od 30 dana. Centar se nalazi pored Izbjegličko-prihvatnog centra Salakovac kod Mostara.

Povratnici u centru dobijaju sljedeće usluge:

- Smještaj, ishranu i zdravstvenu zaštitu,
- Informacije o pravima, obavezama i mogućnostima,
- Pomoć za počinjanje procesa pribavljanja dokumentacije,
- Obavještanje i ugovaranje kod centara za socijalni rad o potrebi izlaska na teren radi obavljanja nadležnosti iz svog domena,
- Obavještanje i posredovanje kod nadležnih službi o potrebi brze reakcije kada su u pitanju posebno ranjive skupine radi obavljanja resorne djelatnosti.⁴²

Nakon 30 dana, povratnici moraju napustiti Readmisioni centar.

Centri za socijalni rad

Dalju pomoć porodicama koje se vraćaju u svoja prvobitna mjesta prebivališta treba da pruže centri za socijalni rad. Kako djeca sa statusom povratnika po readmisiji nisu prepoznata u zakonima o socijalnoj zaštiti kao takva, prava na socijalnu zaštitu mogu ostvariti samo po nekoj drugoj osnovi.

Nedostatak ljudskih, materijalnih i finansijskih kapaciteta socijalnih službi na lokalnim nivoima, nedovoljna koordinacija između nadležnih organa/institucija na svim nivoima u procesu reintegracije readmisiranih osoba, nedostatak budžetskih sredstava za implementaciju ovih aktivnosti i opšte ekonomsko-socijalno stanje u državi, razlozi su da na lokalnom nivou gotovo i ne postoji sistemska podrška readmisiranim osobama u procesu reintegracije.

---

⁴² Informator za povratnike po osnovu readmisije, ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo 2013.

Psihosocijalna podrška i pravna pomoć

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sektor za izbjeglice, raseljene osobe, readmisiju i stambenu politiku, ima potpisane protokole o saradnji sa tri udruženja za pružanje psihosocijalne i pravne pomoći. To su Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena, Udruženje „Vaša prava BiH“ i Fondacija lokalne demokratije. Pomoć ovih udruženja dobijaju porodice dok su smještene u readmisionom centru.

Svi povratnici po sporazumima o readmisiji koji žive u lokalnim zajednicama prepušteni su sami sebi ili, u rijetkim slučajevima, dobijaju pomoć od lokalnih udruženja. Primjer dobre prakse su programi koje udruženje „Zemlja djece“ iz Tuzle realizuje u zajednicama sa najvećim brojem povratnika. Programi za djecu podrazumijevaju asistenciju porodicama u ostvarivanju prava na pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, te uključivanje djece u obrazovni sistem i pomoć djeci da završe školu. Prva bitna pomoć koju pružaju stanovnicima ovih zajednica je upis djece i odraslih u matične knjige rođenih, jer je to pretpostavka za ostvarenje svih ostalih prava. Ove aktivnosti finansijski podržava Save the Children.

Ostali resursi

Informator za povratnike po osnovu readmisije⁴³ pruža sve osnovne informacije povratnicima o postupcima koje moraju poduzeti nakon povratka u zemlju. Pored popisa aktivnosti, povratnici dobijaju informaciju o svim pravima na koja imaju i uputstva na koji način ih mogu ostvariti, te adrese institucija i ustanova nadležnih za to.

Strategija reintegracije povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji iz 2009. godine definiše aktivnosti koje bi trebale osigurati uspješnu reintegraciju povratnika po osnovu sporazuma o readmisiji na svim nivoima, kroz kontinuirano jačanje zakonodavnog i institucionalnog okvira, koordinaciju svih resornih ministarstava i državnih organa/ institucija na svim nivoima, razvijanju finansijskih mehanizama za održive programe reintegracije readmisiranih osoba i uspostavljanja sistema monitoringa i izvještavanja.

Glavne prepreke za implementaciju ove Strategije su poteškoće sa ekonomskom reintegracijom, pristupom zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti, penzijama i zapošljavanjem manjinskih povratnika. Nedostatak ljudskih, materijalnih i finansijskih kapaciteta socijalnih

43 Mr Nada Spasojević, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Sektor za izbjeglice, raseljena lica, readmisiju i stambenu politiku, Sarajevo 2013.

službi na lokalnim nivoima, nedovoljna koordinacija između nadležnih organa/institucija na svim nivoima u procesu reintegracije readmisiranih osoba, nedostatak budžetskih sredstava za implementaciju ovih aktivnosti i opšte ekonomsko-socijalno stanje u državi, utiču da na lokalnom nivou gotovo i ne postoji sistemski podrška readmisiranim osobama u procesu reintegracije.

5.6.3. Šta se u postojećem sistemu servisa i usluga može poboljšati?

Da bi se obezbijedila održiva integracija povratnika u institucije sistema u lokalnim zajednicama i povratnici bi trebalo da budu precizno informisani o svim mjerama i aktivnostima koje se odnose na pružanje socijalne, ekonomske, pravne, psihosocijalne i drugih vidova podrške. Nadležna ministarstva i lokalne vlasti nisu u dovoljnoj mjeri upoznati s procesom readmisije, te samim tim nisu ni spremni i organizovani da se uključe u proces integracije državljana BiH koji se vraćaju u zemlju.

Značajan doprinos boljoj informisanosti povratnika, još prije njihovog povratka, mogu dati diplomatsko-konzularna predstavništva, koja bi zainteresovanim povratnicima distribuirala štampane brošure i drugi informativni materijal o pravima i obavezama lica na njihovom jeziku. Potrebno je takve informacije obezbijediti i nepisanim licima. Na taj način bi povratnici i prije dolaska u zemlju bili upoznati sa mjerama i pravima koja mogu da ostvare u zavisnosti od svojih potreba.

Informator za povratnike treba da bude dostupan centrima za socijalni rad, školama, udruženjima koja se bave pitanjima readmisije, bolnicama, domovima zdravlja, jedinicama lokalne samouprave, zavodima za zapošljavanje i svim ustanovama i organizacijama koje će se kroz svoj rad sretati sa problemima povratnika u reintegraciji i raditi na njihovom rješavanju.

5.6.4. Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni nosioci tih usluga?

Na lokalnom nivou treba otvoriti kancelariju za informisanje i besplatnu pravnu pomoć povratnicima po sporazumu o readmisiji.

U lokalnim zajednicama, gdje je registrovan najveći broj povratnika po sporazumu o readmisiji, mogu se kroz „proširena prava“, obezbijediti neki oblici socijalne zaštite, kao što su subvencije u

plaćanju troškova struje i stanovanja, usluge narodne kuhinje, besplatni udžbenici, besplatan prevoz do škole, uvećana jednokratna pomoć i dodatak na stalnu novčanu pomoć.

Djeci do 18 godina, koja su izvan redovnog obrazovnog sistema, potrebno je zakonski obezbijediti besplatno vanredno polaganje razreda osnovne škole, po skraćenom planu i programu, radi sustizanja razreda i nastavka školovanja, te obavezati sve obrazovne institucije na organizovanje instruktivne nastave za djecu koja vanredno polažu razrede osnovne škole.

Sve navedene aktivnosti koje će pomoći održiv povratak su u nadležnosti socijalnih i obrazovnih vlasti. Neke od njih se mogu realizirati u partnerstvu sa lokalnim udruženjima koja imaju mandat za rad sa djecom.

Primjer dobre prakse

Projekat „Praćenje stanja i položaja djece vraćene iz država članica EU” je zajednička akcija 11 nevladinih organizacija za zaštitu djece koja ima za cilj da dokumentuje, analizira i poboljša položaj djece koja su se vratila u šest različitih zemalja iz zemalja EU, vodeći računa o tome da se najbolji interesi djeteta uzimaju u obzir i poštuju i nakon povratka. Projekat takođe ima za cilj da donosi odluka i onima koji pružaju usluge u državama članicama EU obezbijedi okvir za monitoring praćenja djece nakon povratka.

Projekat će uticati na poboljšanje položaja djece povratnika pružajući neposrednu podršku u skladu sa pojedinačnim potrebama djece ili porodice koji učestvuju u projektu (od pristupa stručnom usavršavanju i obrazovanju do humanitarne pomoći).

Biće uspostavljen i vršnjački program reintegracije, u okviru kojeg će trenirani volonteri raditi neposredno sa djecom u cilju podrške prilikom reintegracije.

Rezultati projekta će biti predstavljeni svim državama članicama EU u namjeri da se poboljša položaj djece prilikom procesa readmisije i obezbijedi poštovanje prava svakog djeteta.⁴⁴

⁴⁴ Vodeća organizacija u implementaciji projekta je „Terre des hommes” sa partnerima: Hors La Rue, ECPAT, Austrija, Open gate La Strada, Makedonija, Open gate/La Strada, FYROM, ARSIS, Grčka, Medica Zenica, BiH, Centar za integraciju mladih, Srbija, Crnogorski ženski lobi, Crna Gora. Projekat finansira Evropska unija.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Broj djece koja su u pokretu je u porastu i ona su trenutno najranjiviji dio migracijskih tokova. Bez obzira na ranjivost svih grupa djece koju označavamo kao djeca u pokretu i politika i praksa zaštite ove djece na nivou Bosne i Hercegovine ne odgovaraju stvarnim potrebama djece, nisu zasnovane na pravima i nisu rukovođene najboljim interesom djece koja su se bez svoje krivice našla u položaju koji ugrožava njihovu sigurnost i razvoj.

Djeca u pokretu su još uvijek podijeljena u različite kategorije i njihova zaštita zavisi od toga kojoj kategoriji pripadaju, tako da je, u cjelini gledano, sistem zaštite djece u pokretu neujednačen i nekonzistentan. Polazeći od prava djece u pokretu, njihove ranjivosti i odgovornosti države, zaštita treba biti organizovana i na nivou države i na nivou zajednice, koja može odgovoriti na specifične potrebe djece koja su u pokretu.

Svi oblici zaštite djece u pokretu, bilo da se radi o nacionalnim mehanizmima ili o zaštiti na nivou zajednice, moraju zadovoljavati nekoliko osnovnih zahtjeva, a to je da su u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta, da je osiguran individualni pristup u zaštitu svakog djeteta, da se prioritet daje alternativnim oblicima zbrinjavanja djece u odnosu na institucionalne i da je osigurana kontrola kvaliteta svih usluga koje se pružaju djeci u pokretu. Zaštita djece u pokretu mora uzimati u obzir i perspektivu djece, a da bi se to ostvarilo, djeca moraju biti blagovremeno informisana o svim, za njih važnim stvarima u svakoj fazi migracije.

Здраво да сте
Hi Neighbour

Save the Children